

צ"ח - דק 3/17

שערי תשובה סי' צ"ח צ"ט

לה

הכי ה"ו דהא אמרו בנמי' אשה לא תלוש אלא במים שלנו לא קמשני בין יומא קמא לשאר יומי אלא סתמא קאמר אכולהו יומי רפסחא ועוד דטעמא מאי קאמר בעינין מים שלנו כי היכי דלא לחמיץ וכיון דהכי הוא לא שני לן באיסור חמץ בין יומא קמא לשאר יומי הילכך כולהו יומי בעינין מים שלנו :

אי"י הי"ם

ג' תשו' יש בקובץ זה מענין מים שלנו זאת שלפנינו כלי שם, ולקמן סי' ק' בשם לבאון ז"ל ולקמן סי' רפ"ח בשם רב כטרוכאוי, ומסיים בה וכך אמר רב נחשון ואין ספק שכיון על אותה דסי' ק' דהוא גשון ה' ממש, והוא שלפנינו לא ידענו מי בעל דברים, והדברים מוכרחים שהם לר"ה ז"ל, ועיין בטור ה"ח סי' ק"ג סברות אחרונים בזה, ולא הוזכר שם גאון ככל ענין זה. וזאת זאת מלאתי בה"ח דע"ה ע"ב או' ה' שכתב נגד ס' הירוש' ג' ז"ל וז"ל, וכל הגאונים והחכמים הסכימו שאין חלוק בין יו"ה לשאר יומים ככל אלו שהם משום חמץ, כי גם בשאר הימים נאסר החמץ וכו' ע"כ. הרי דברים מועתקים מכלל תשו' אלו, ומאומרו כל הגאונים הושוו כו' שגם ר"ה ז"ל מתכרחס, אלא דהפי' על מים שלנו שהביא ה"ח ממש הגאון דמותבי לה תותי בכבא אינו בתשו' אלו, ועיין תשכ"ז ח"ב ס"ו סי' פ"ז שהזכיר הגאונים כדון זה.

סימן צ"ט

וששאלתם

שאמר להם בהן מורה צדק ה"י שיש בענין שבעת ימי פסח ענין גדול ובמים שלנו כמו כן הענינים האלה כבר הוזכרתי להרבה מקומות כי כבוד אלהים הסתר דבר וכבר אמרו רבותינו במופלא ממך אל תדרוש וגו' ואתם יודעים כי בר' פנות נכנס כלבם להחזיר התורה ליושנה ש"ל ושולחין שלוחיהן מכל הארצות מתימן ומזרח ומצפון ומארץ כוש ואשכנז וצרפת ואספמיא ומקצוי הארצות ועומדים לפנינו בענין שאלותיהם וספקותיהם ואין לנו פנאי לדברים הללו ומי העיר אתכם בדברים ההם כי כבר שלחנו באגרותנו ליושבי קלבריא ויושבי פול על הענינים האלה כי אין להם רשות לשאול ולנו אין להשיב כי הקדמונים ז"ל לא היו מודיעים לשום אדם וזאתי לאנשים יודעים והיו יודעים בהם סימנים ניכרים בפניהם ובמקומות אחרים ואתם לשמע און אנשים מוזרים מעינינו וגם כי אינכם מוזרים ברעיונינו כי לשמע און שמענו אתכם ורוב מעלת חכמתכם וגם כי אין ראוי להשיבכם ריקם ולמען בהן צדק המעורר לכם כי אם אינו יודע שאתם ראויים לכך (לא כצ"ל) מרחוק יביא לחמכם אמרו אל האיש אשר שלח אתכם אלינו, שבעת ימי הפסח הוא אשר דבר ה' שאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ והוא בהן לאל עליון ויודע נסתרות ותעלומות ברמזי החכמות וכל דבר לא אנס לו הוא יגיד לכם את המראה ואנו אין לנו פנאי מכל קצוי הארצות להגיד לכם את הרשום בכתב אמת ולענין מים שלנו בכל ז' ימי הפסח ירושלם הבנויה כעיר שחברה לה וצדק ילין בה ועל קן האילן מלונה והמים נגרים ויוצאים ופסח ה' על הפתח וכשהם לגים לא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגוף וכו' אלה יעקב בהן צדק מקוראי אחר קראנוך בשם שמע ואתה רע לך ע"כ :

אי"י הי"ם

עם שתשו' דלעיל סי' ה' היתה נותנת יד להסתפק מי בעל דברים אם רבינו האי אס תרי"ק וכנו"ל. בזאת אין לספק כלל שוראו הוא תורתו של ר"ה ראש כחשיבות ואחרון בזמן. מלכד כל אותם ההוכחות הנכתבות לעיל סי' ה' יש בה הוכחה גדולה ושתיים זו שמעתי. האחת: שכבר הרגיש גם גאונים ז"ל הפלא העמו' שקיה שמש הגאונות שוקע בכבל, וע"ז ה' נתן כלב כל חכמו ישראל שכל קטות

תשובות הגאונים (ה' כ"ו)

מטבע שלכסף למטבע שלהב. [הרי הכספים אלחמניה (ה) הנאים לפנינו עד עכשיו מאריך ימן כל זמן מהן יש בו אחד משמנה בכספים הללו שבכסף] והרי גם אתם אמרתם שמר רב סעדיה הקל בדבר ומי שמשער [ע"ב] ממשקל שלכסף מ[ה]מיר הוא. וכן שנינו ואלו דברים (ג) מקולי בית שמאי והומרי בית הלל ואחר מהן שביה שמאי אומי בכסף (ג) ובשוה כסף ובית הלל אומי בפרוטה ובשוה פרוטה. וכיון שמר רב סעדיה מיקל על דבריו אינה מקודשת עד שיתן לה שוה פרוטה כסף שהוא אחר מקצ"ב ממשקל מטבע שלהב והיא יתירה על משקל פרוטה שמן מטבע שלכסף ואין לו ראייה אין סומכין על דבריו ומקילין אלא מחמדין ואף בפרוטה מן מטבע שלכסף מצריכין נט. וזו היא שהוקשה לך בעסק קידושי אשה הרי היא פשוטה כי איסור היא וקימא לן ספק איסורא (ד) להומרא. ושלחורה הוא וקימא לן בשלחורה הלך (ס) אחר המהמיר. והדין כללל הוא דנקטינן (ז) בעסק המש פרוטות אילין. אבל ודאי על מר רב סעדיה קשיא וליכא אהר דאמי כמימריה: סימן שפז. קע. קלז. כד. ושש' ראובן חבעיה לשמי במירי ואמי ליה שמעון לא אית לך נכאי אלא פרוטה אחת רצונך השבע ושול וראובן אמי ליה השבע אתה והפטר דעלך רמיא שבועה דינא מאי. מהיכין ליה לשמעון לאישתבועי ומיפטר או דילמא כיון דתרוויהו קא פרישי משבועה ושבועה היראנא דרבנן היא אפכין שבועה אשכנגדו. דאית הילוף בין גאונים הראשונים מנהון מאן דאמי אפכין ומנהון מאן דאמי לא אפכין: מכלל דברין ניכר שאתה יודע דברבנן אפכין שבועה (ז) וכדאורייתא לא אפכין שבועה ונקישי רבנן בשמועה מן הראשונים דהלכה כמר בר רב אשי (ס) בכללי תנוי לבר מן תלח וחרא מיניה מיפך [דף רא] שבועה דאמי אף בדאורייתא מפכין שבועה ולא היל כואתיה. והכין קא מיסתפקא לך מילתא משום דשבועה דקא משבעין השתא גורחא ואלה (ט) היא ולא ביי' אלהי השמים ואלהי הארץ כי דאורייתא. והא לא קשיא דכל חבעיה דמן אורייתא מהייב עלה שבועה אעינ דבאלה משבעין שבועה דאורייתא היא. והפריש גדול קא נהנין רבנן בין שבועה דאורייתא לשבועה דרבנן דמין (י) דמהייב שבועה דאורייתא מנקטינן ליה היפצא בידיה כי דאמרינן שבועה בספר תורה (יא) תלמי חכמי לכתהלה בחפילין. אבל מאן דמהייב שבועת היסט דמדרבנן לא מתפסינן ליה היפצא בידיה. ועוד ההוא חובע שטען שתי כסף ופרוטה והורה לו נתבע בפרוטה דאיהייב שבועה כרבי (ב) דהילכתין כואתיה לא מיבעיא דאישתבועי בשם המיוחד גי דאורייתא לא קא משבעין ליה לבעל דינו אלא דמהייבין ליה אישתבועי ומישקל. ואו אמי לא ניהא לי אנא לאישתבועי ומישקל אמרינן ליה זיל לית לך דינא ופקעא לה חביעותך סלקא דעתך כי הא מילתא. נהי דהיכא דלית ליה לתובע על נתבע שבועה מן אורייתא אלא רבנן הוא דרמו עליה היסתא

(ב) הכספים אלחמניה. כספים מאריך תמן היא ימן בדמפריש; ואולי צ"ל אלחמניה. על כי הם אחד משמנה ממטבעות בבל. (ג) ואלו דברים. עדיה פרק ד' משנה א'. (ד) שביה שבאי אומי בכסף. שם בעדיה משנה ז' וכן בקידושין פרק א' משנה א': ברובו ובשוה דינר. (ה) ספק איסורא. כתובות ע"ג ע"ב. (ו) בשלחורה הלך. עבודה זרה ד' ע"א; וראה למעלה דף קע"ג (בגדלס עמוד 175 הערה ח'). (ז) דנקטינן. כ"י כתוב דלקטינן. (ח) דברבנן אפכין שבועה. שבוטות מ"א ע"א. (ט) דהלכה כמר בר רב אשי. עיין סדר הנאים ואבוראים (כ"ט ח"ב 196, VI) וראה בה"ג ד' ווארשא עמוד 233, ר"ף פ' זה בורר כ"ט ר"ג. ח"ט שבועות שם יומא פ"ג ל"א וכתובות צ"ד ע"א כ"ט תשובות הגאונים. ע"ז ואלף. (י) דמן = דמאן. (יא) שבועה בספר תורה. שבועות ל"ח ע"ב. (יב) כ"ב. שם דף ל"ט ע"ב.

קד

אגרת תימן או פתח תקוה

עזרא

הנפנים". והנה הוא קאטו נדבר, קל-ציף וצמא במדבר; ובו מצאו שפקם ודיים, קל-עוברי דרך ואיי הים. לכן העבירו קול בספרד ובספרנים, מקצה השמים ועד קצה השמים: "הוי, קל-צמא לכו למים" וי [הסותרים] [התקנענים], קלם ימד לשואליהם עונים: כי מצאו מטע יפה ונעמן, ומרעה טוב קל-רזה בו ישמן; וקרועיהם" בו מרעה נאמן, יושבי ארץ תימן". וכי הם לדל נותגי לחמו, מסעד לעשיר מקדימי שלומי.

א להביא לידי פריחה וגידול את צאצאי האדמה שנראו בארץ. ב מלשון: אז נדברו יראי ה' (מלאכי ג. טו) וענינו: הנחל הנמשך מסביר פנים לכל הדרך במדבר ומדבר עמו לאט ובנחת. ואולי: "נדבר" - נחוג ונמשך, ושרשו בארמית: וינהג את הצאן שמות (ג, א) תרגומו: ודבר ית ענא. כלומר: מימיו של הנהר - מי מנוחות הם המפכים בנחת, לא יגעשו ולא יחמרו והיו לברכה. והוא על דרך: על מי מנוחות ינהלני נפשי ישוב (תהלים כג. ב). כנגוד לנהלי בליעל ומים זידונים שהם תמיד להרע ומבעתים את הקרב אליהם. ג פסוק הוא (שמואל ב יז, כט). בפתחה הזאת מסיים רבינו את הבתים בפסוק מכתבי הקודש החורז עם הפיסקה שלפניו, ע"ד הסיגנון המוסיבי שהיה נהוג בספרות ימי הבינים וענין הדברים: "לאטו נדבר" וכו' - אותו נהר מסכה ונמשך בנחת ונמצא תמיד מוכן ומזומן לטובתם ולהגאתם של ההולכים במדבר ישימון להשקיט צמאונם במימיו ולשובב את נפשם. הנהר מסמל את הישוב היהודי שבתימן, כמבואר לקמן. ד כל צרכיהם, די מחסורם, כמו: במלאת שפקו (איוב כ, כב). ה אנפמיא. - עכשו ארץ שפניה וגלות ירושלים אשר בספרד (עובדיה א, כ) תרגומו: וגלות ירושלים דבאספמיא. ו עיר בארם נהרים, ונהר פרת עובר בתוכה ומחלקה לשתיים - ומכאן שם העיר בסיום מספר זוגי ("האוצר", פין). ולדעת אחרים: עיר בכורית. ספרוים במזרח וספרד בסוף מערב ומתאים איפוא לחרוז שלאחריו "מקצה השמים ועד קצה השמים". ז ישעיה נה, א. לכו לשחות מי הנהר ההולכים לאט בארץ תימן. ח עפ"י אבן תיבון הוצאת האלוב ב"השחר". וחורות עם "עונים" שאחרית, ובהוצאותינו חסרה המלה "והכנענים", "כנעני" נרדף עם כוחר: כנען בידו מאזני מרמה (הושע יב, ח). על שם אנשי צור וצידון שנקראו ביחוד בשם "כנען". והיו מצוינים במסחר ומשא-ומתן. והכוונה לשירות הסוחרים למיניהם הבאים תכופות מארצות שונות לתימן לשם מסחר וקנין. ט מקום גידול נטיעות גאות ומשובחות. י ארץ ברוכה ומלאה כל טוב; והנכנס אליה כשהוא רעב, יוצא משם שבע וטוב לב. יא אלה הבאים שמה לרעות; או: הרועים המביאים שמה עדריהם לרעות. יב מצאו בו תמיד טרעה דשן ורענו המבריא צאן מרעיתם. ואולי לפרש "ולרועיהם" - למנהיגיהם. כלומר: חן המקום על יושביו, ומנהיגי העם מוצאים תמיד אוון קשבת אצל בני עדתם. יג הם המרעה הנאמן לרועיהם. החרוז "יושבי ארץ תימן" המסיים כאן את הבית אין בתנ"ך אבל יש כיו"ב הקרוב אליו לשמע אוון: יושבי ארץ תימן (ישעיה כא, יד). יד טובי עין

הליכות שָׁבָא קוּו־לְמוֹ. וְיָדָם לְקַל־עוֹבְרֵי דָרְךָ מִתּוֹחָה^א, וְכִי־תִסַּח
 פְּתוּחָה לְרִנְחָה, וְעַמָּם מְצָאוּ הַפֶּלַע מִנּוּחָה, וְנָסוּ יָגוֹן וְאַנְחָה^ב.
 וְכָל־הַיּוֹם הוֹגִים בְּחִירַת מִשְׁהוֹ, הוֹלְכִים בְּדָרְךָ הוֹרָה רַב אֲשִׁי^ג;
 רוֹדְפֵי הַצֹּדֵק, וּמְחֻזְקֵי הַבְּדָק^ד: מַעֲמִידֵי עֲקָרֵי הַתּוֹרָה עַל־תְּלָם^ה,
 מְקַבְּצִים נְפֻרֵי ה' בְּמֵלִיטָם^ו; מְקַיְמֵי כָל־הַמְצֻוֹת^ז בְּדַקְדוּקֵיהֶם
 בְּמַקְהֵלֵיהֶם^ח, אֵין פְּרִיץ וְאֵין יוֹצֵאת וְאֵין צְנִיחָה בְּרַחֲבוֹתָם^ט. בְּרוּךְ
 ה' אֲשֶׁר לֹא הִשְׁבִּית מְקַיְמֵי תוֹרָה וְשׁוֹמְרֵי חֻקִּים, בְּאֵיִם הִרְחֻקִים,
 כְּאֲשֶׁר הִבְטִיחַנוּ בְּטוּבוֹ וְחִסְדּוֹ עַל יְדֵי יְשַׁעְיָהוּ עַבְדּוֹ^י – וְאַתֶּם
 הָאוֹת^כ – כְּאֲשֶׁר הוֹדִיעַנוּ: „מִכִּנְף הָאָרֶץ וּמִירוֹת שְׁמַעְנוּ“.

הט עושי צדקה וגומלי חסדים גם לעניים וגם לעשירים. א פסוק הוא (איוב, יט).
 ופירוש הדברים השירות מארץ שָׁבָא בהתעטף נפשם במדבר ישימון מענויי
 הדרך—הם מתנחמים בתקוה, כי עוד מעט ויגיעו שמה ותחי נפשם. ב כשוטה
 ומוכנה לעזרה לכל הזקוק לה, ג (ישעיה ל"ה, י). ד בתורה שבכתב, ה כלומר:
 רבניים המחזיקים גם בתורה שבע"פ ומתנהגים על פיה, בניגוד לקראים שהיו
 מצויים אז לרוב במצרים ובארצות המזרח הכמוכות לה המחזיקים רק בתורה
 שבכתב, ו כלשון (יחזקאל כו, ט), „בדק“—בקיעה וסדק (רש"י). והכוונה: כשהם
 רואים בקיעה או פרץ בחומת היהדות—מיד הם מזדרזים לבוא אל המערכה
 לעמוד שם בפרץ לתקנה ולחזקה, ז על יסודם, כלומר: על כוונתם העיקרית
 והראשונה כמו שנתנו מסיני, ואינם מחליפים עיקר בטפל ועראי ה בדבורם.
 בדברי אלהים חיים שבעיהם שהם משמיעים אותם במאור פנים ובמתק שפתים—
 הם קונים לזכות לחיות נמשכים אחריהם, ובוזה הם מקבצים את אחיהם בני
 ומאחדים אותם תחת דגל תורת ה' ואמונתו. ט ונוסח אבן תיבון: מקיימי
 המצוות, ואינו גורס כלל, י בקהלותיהם לעריהם, יא כלשון הכתוב (תהלים
 קמד, יד), והכוונה: ריבות ומדנים אין ביניהם, אלא אהבת ואהבה ושלוה אמה
 ישלט בתוכם, יב (ישעיה כד, טו), יג שדברי הנביא נתקיימו. יד „מכנף הארץ“—
 פירושו: מקצה הארץ. כלומר: מרחוק, ממרתקים, ובהוראה זו השתמשו ומשתמשי
 בו משוררים חדשים גם ישנים. כמו ר' משה אבן עזרא: „מכנף הארץ נשמע
 שמעו“ (הוצ' ביאליק רובניצקי עמ' 27): ר' יהודה הלוי: „מכנף הארץ זמירות
 שמעתי“ (הוצ' ברודי כפר א' עמ' 19) ועוד אחרים, אולם כאן, כנראה, מתכוין
 הרמב"ם בפרוזה זאת דווקא לארץ תימן—שהרי תימן ב„כנף הארץ“: בקצה
 הימיני של חצי האי ערב, ובכנף הדרומי הקיצוני של חלק תבל אזיה,
 וה„זמירות“—הן מעלות המדות של התושבים היהודים המתוארות כאן לתהלה
 ולתפארת וראוי להעיר, כי הרמב"ם ו"ל בפתחה הזאת המדברת בשבח קהלות
 תימן פותח במעשיהם הטובים של בני תימן ובהם הוא מסיים. אמנם באמצע
 הוא מרים על נס גם אהבת תורה שלהם ואומר „וכלל היום הוגים
 בתורת משה“ וכו', אבל מבליט הוא עיקר שבחם בזה שהם מקיימי

יסעודכם" ה' להקים דת וחקה, לשמר משפט וצדקה; לנצר
מצנתו ודתו, לאחו בקריתו. אמן סלה.

ובאשר הגיע אלינו כתבה יקרנו, למצרים—נעמוי כל-
אזנים, כי תאנה הוא לעינים. והוא העיד בפנינו עזיה: כי
משךמי השם אמה העומדים בהיכלו, החונים על דגלו;
ומרוכסי התורה ואוהבי דתותיה, השוקדים על דלתותיה. יספח
ה' לה את מצפוניה, וימלא לה' מקפוניה; ויהיו דבריה גר
לרגלה, ואור לנתיה.

וזה אשר אמרת, ידינו, בכתבה: כי שמעת מקצת
אחינו אנשי גליותינו, ישמרו צורם, שהם מהקלים אותי
ומרבים' ומנשאים, ועורכים אותי לגדולי איתנים" — לפי
אהבתם ספרו, בטובם ובחסדם דברו ותברו. ודבר דבור על
אקניו" — מקני שמע, ואל אדם אחר אל תשעו: אני קטן
מקטני חכמי ספרד, אשר עדים בגלות הורד; ותמיד אשקד

מצוות: „ביתם פתוח לרוחה, לדל הם נותנים לחמו, גם מסעד לעשיר מקדימי
שלומי" ועוד כיו"ב. כי דעת רבינו כמו שאמרו חז"ל: „כל האומר: אין לו אלא
תורה—גם תורה אין לו" (יבמות קט.). א יסייע. יהי לכם למשען ולמסעד.
ב התענגו, ונוסח אב"ת: נעמו לשמוע. ג (בראשית ג.ו.) והכוונה אל המכתב
שנתקבל מאת ר' יעקב אלפיומי. ד משמש בקודש: תופש ישיבה ומרביץ תורה.
ה העוסקים בתורה באהבה ובהתמדה גדולה. ו אוצרות התורה ומטמוניה.
ז ונוסח אב"ת: וימלא בטנך, והוא כלשון הכתוב: וצפונך תמלא בטנם (תהלים
יז, יד) והכוונה לסתרי תורה: רזי התורה וסודיה הצפונים בה. ח כלשון
הכתוב (תהלים קיט, קה). ט מאחינו הנפוצים בארצות נכר מחוץ לא"י. ונוסח
אבן תיבון: אנשי גאולתנו, כלשון (יחזקאל יא, טו) והם: קרובינו ומיודעינו.
י מגדילים. יא שהם מרוממים ומעמידים אותו בשורה אחת עם גדולי עולם.
יב ואהבה, כידוע, מקלקלת את השורה—ולכן הגזימו בשבחי ותהלתו. יג ככל
העולה על רוחם ע"מי מדת החסד מבלי לדקדק על האמת. יד כלומר: אם
ברצונך לדעת את האמת לאמתה. טו אל תפנה. טז הוא ההוד שאצלה עיר
הקודש ירושלים בעודה בתפארתה על יושביה. יז הוסר מעליהם וחולל. כנראה,
כיון רבינו ז"ל כאן גם אל המסורת הידועה: שגלות ירושלים אשר בספרד,
כעדות הכתוב (עובדיה א, כ) היתה מצאצאי מלכי בית דוד ומאצילי ירושלים
ושריה, לפי מסורה זו תובאו אבותיהם של אחינו יושבי ספרד שמה עוד בימי
חורבן בית ראשון ע"י נבוכדנצר מלך בבל. כאשר עלה נבוכדנצר על ירושלים
באו הרבה מלכים לעזרתו, ובתוכם גם המלך אספואן אשר על שמו נקראה

האם ראיתם ספריו, אם דקדקתם בחבוריו,
 השמעתם אותו מבעט באיסורין⁶¹, בקלין וחמורין,
 אם השמיט כל תקנה וגזרה ולא עשה סיג לתורה⁶²,
 אם העלים עיניו מעירובין וידיים⁶³,
 אם שכח עומר בגורן⁶⁴ בעוף וגבינה הנאכלין באפקורין⁶⁵
 והלא התמיר בהן ויותר מן הדין⁶⁶,
 לא לכם רבותינו להקל ראש כנגד המזרח⁶⁷,
 מי הכה הצדוקים אשר היו בגבורים בוסים, מי נתן הביתוסים לשוסים⁶⁸,
 הלא הרב ז"ל כי ה' עמו⁶⁹,
 והוביש רוכבי סוסים⁷⁰ והוציא אדיריהם מחצר מלך מצרים,
 מפחדו יגורו ומשאתו חרדים⁷⁰,
 ורבים מעמי הארץ מתייהדים כי נפל פחד הרב עליהם⁷¹,
 ונתחזק מוראו על כולם,
 והגני מעיד עלי לפני רבותי שמים וארץ⁷²,
 כי שמענו ממגידי אמת⁷³ שבכל ארצות מלכות תימן,
 קהלות רבות עוסקים בתורה ובמצות לשמן,
 והיו מוכירים שם הרב בכל קדיש וקדיש:
 בחייכון וביומיכון ובחיי דרבנא משה בן מיימון,
 אשר האיר עיניהם בתורה⁷⁴ והעמידן בקרן אורה⁷⁵,
 לבטל מהן גזרות קשות וכבוד המס, כי היו כטיט חוצות מרמס⁷⁶,
 ומעליהם עול מלכות הרים, ויחלו מעט ממשא מלך ושרים⁷⁷
 וקהלות האלה בשמעם את דברי האלה⁷⁸ היוצאת, הלא יפרקו עול המורא,
 ויגלו פנים בתורה⁷⁹,
 להתריס כנגד רבני צרפת ידברו, ואיש את רעהו יעזורו⁸⁰,
 לחזק מתנים ולאמץ כח⁸¹ על דברי הרב הגדול,
 וללומדי בספריו יאמרו חזק⁸², והברק כמראה הבזק⁸³,
 להחויק ידיים ולהוסיף ישיבה עוד⁸⁴, ולאמץ בה מאד,
 תעשה תורה כשתי תורות⁸⁵, וכל ישראל שתי חבורות,

61 שימוש מליצי ע"פ: מבעט ביסורין (ירושלמי ברכות ט, ה). 62 ע"פ אבות א. א. 63 עירובין כא. ב: בשעה שתיקן שלמה עירובין ונטילת ידיים וכו'. והכוונה: האם התעלם הרמב"ם מאיזו תקנת חכמים שהיא. 64 ע"פ פאה ה. ת. 65 תולין קד. ב. — באפקורין. דרך הפקדו בלא נטילת ידיים ובלא קינוח הפת. — והכוונה: האם שכח הרב איזה דינים גם באיסורי דרבנן (שהעוף בחלב אסור מדברי סופרים). 66 שפסק: מי שאכל בשר בתחלה. בין בשר בהמה בין בשר עוף, לא יאכל אחריו חלב. עד שיהיה ביניהן כדי שיעור סעודה. והוא כמו שש שעות (ה' מאכלות אסורות ט, כה). 67 ע"פ ברכות נד, א: לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח (בהר הבית). ורמז רבינו שהרמב"ם שחי במזרח

(במצרים) אין להקל ראש כנגדו. 68 ע"פ ישעיה מב, כד. 69 שמ"א יח, יב. 70 זכריה י, ה. 70" ע"פ איוב יג, יא; מא, יז. 71 אסתר ה, יז. 72 בראשית רבה ב, ד. 73 ע"פ דניאל יא, ב: אמת אגיד לד. 74 ירושלמי בבא מציעא ב, יא. 75 ברכות יז, א: שתעמידנו בקרן אורה. 76 ע"פ מיכה ז, י. 77 הושע ת, י. 78 דברים כט, יח. 79 אבות ג, יא. 80 ישעיה מא, ו. 81 ע"פ נחום ב, ב. 82 ע"פ ישעיה מא, ו. 83 ע"פ יהזקאל א, יגיד. 84 עיין תענית ה, א: והכוונה: שהקהלות שיתריסו כנגד רבני צרפת עוד ירכבו בישיבה להגות בספרי הרמב"ם. 85 סנהדרין פת, ב.

לה

שאלות ותשובות

אנשים ונשים שאין אוכלים חמאה הנעשית בשאר ימות השנה זולתי אם יש תינוק קטן יונק משדי אמו שחיותו תלוי בה ע"כ. אחר המחילה ממעכ"ח מורינו שיחיה עדות זו מוכחשת היא מעיקרה שהרי בעינינו ראינו ובאזנינו שמענו שהעולם אוכלים החמאה בפסח אנשים ונשים וקנים עם נערים בפני גדולי הדור שבימינו ושקדמונו אשר קטנם עבה ממתנינו ואין אומר השב, ואם יש מעט מן המעט שאין אוכלים אותה אין אנו אחראים ופוק חזי מע"ד.

שדעת הרמב"ם כד' שאר הפוס' דסתם כלי גויים אינם ב"י ועל הכל עדות רבי המחבר שכן פשט המנהג וכל מקום שהלכה רופפת בידך פוק חזי מע"ד. עכ"ל הנך הרואה מ"ש הרב החביב ז"ל שעל הכל עדות רבי שכן פשט המנהג וכן גם נאמר כן כי אב אחד לכולנו הוא מרן הקדוש וכמעשהו בחול כך מעשהו בשבת ומה לנו לידחק ולבדות חילוקים מסברת הכרס.

עוד כי תוך התשובה ז"ל וכיון שנהגו בכאן במקומינו לאסור החמאה מי הוא שירים ראשו להקל בדבר שפשט איסורו וכ"ו. עוד כי קרוב לסוף התשובה ז"ל מעתה מי יערב את לבו לפרוץ גדרין של ראשונים ע"ה אשר נתייסד ע"פ כמה מרבוותא וכ"ו.

ועוד יש ליישב בענין אחר והוא דכבר ידעת שנטל"ף אינו מותר רק בדיעבד לא לכתחלה כמו שזה מבואר ב"ד סי' קכ"ב ס"ב וס"ו יע"ש. וכתב בהג"ה לשם בס"ו ז"ל אבל דבר שנעשה בשבילו ולא בשביל דבר אחר אעפ"י שהוא ש"ג וישראל קונה ממנו לכתחלה מותר דמאחר דכבר נעשה ביד גוי מיקרי דיעבד כדמוכח בפ' אין מעמידין גבי דבש וכדמוכח דעת. הרשב"א בת"ה שכתב רבי ב"ה לפנינו ודברי הר"ן בריש חולין וכ"כ תוס' סי' ל"א וכ"כ ס' המפה ובת"ה כלל ל"ה והא"ה כלל ל"ג ואף הרמב"ם שכי' בפ"ג מהמ"א שאסור לקנות החמאה שבישלו הגויים בכליהם משום גיעולי גויים מודה בזה שכל שבישלו הם ואנו קונים מהם מיקרי דיעבד אלא שאסר החמאה מפני שסובר דסתם כליהם אינם ב"י כמ"ש רבי ב"י בס"י זה. והריב"ל והרל"ה ומהר"ח אבן יעיש עכ"ל.

והחמאה מותרת בין בפסח בין בשאר ימות השנה דסתם כליהם אינם ב"י ונטל"ף מותר בפסח ואינו חוזר ונייעור הכל כד' מרן ומה גם שהרשב"ץ ז"ל וס' סמא דחיי ושכ"כ ב' הגאונים ז"ל מתירים החמאה להדיא בפסח ומאן ספין ומאן רקיע להשיב על דבריהם כ"ש לחלוק עליהם וכ"ש בדורינו ובארצותינו שאנחנו עניי התורה ואיך נשא ראש נגד חכמי ישראל שהם הם שנ' עליהם אני חכמה לי תבונה ד' וראיתי

הנה עפ"ו ז"ל דהראשונים דקו ואשכחו דודאי כליהם אינם ב"י. וכמו שזה ידוע שהם מייחדים כלים לעשיית החמאה בפע"צ ולפיכך נהגו היתר בחמאה ש"ג דאפי' לד' הרמב"ם מותר גמור הואיל וודאי כליהם אינם ב"י ואפי' אם לפעמים משתמשים בהם לדברים אחרים אין לחוש דלא חיישינן למיעוטא.

ד' לא נמצא מקור לזה, ואולי שהמחבר נשתמש בשני פסוקים ועשאן לאחד או שינה והוסיף וקיצר בפסוק כמו שעושי' בתלמוד, עיין גמ' שבת דף קכ"ח. שנ' ונתן הכסף וקם לו, שלא נמצא פסוק כזה, ורק לקחו מלת ונתן מפסוק, הכסף מפסוק, וקם לו מפסוק.

וכל זה הוא להנחת השמועה, אבל לפי עניינינו אין צורך לכלל זה שכבר נת' לך בתחלת דברינו ב' הפר"ח שהוא מותר בפסח לכ"ע אפי' למ"ד חוזר ונייעור.

ועוד כתב ז"ל כאשר יעידון יגידון כל העולם

בוריו ושלא להשמיט שום דבר ממה שהשמיטו ולגמור אותם בעזר הקל יתברך בדקדוקיהם ובטעמיהם כאשר התחלתי. עד כאן לשונו.

הנה אחר שתקרא מה שכתבתי ותדע על איזה דרך נתיסדו אלו החיבורים אם עיני שכל לך מעתה לא תזוז מללמוד בהם ואל תט ימין ושמאל מאמרי פיהם והפורש מהם כפורש מן החיים ויצא זמנו לריק. **ולכך** ראיתי אני הצעיר בתלמידים בדעתי החלושה והקלושה להעתיק לי ספר השו"ע פשוט ומדברי הגאון רמ"א ז"ל מה שהוא שייך לדברי השו"ע ואפשר שיהיה מוסכם לדעתו אפילו על צד הדוחק. והשמטתי מה שהוא סותר וגם המנהגים כי מה בצע הלאות אנשים במנהגים שאינן נהוגים אצלנו אחר שכבר נתפשטו דיני השו"ע ומנהגיו בכל הארצות. ועל כן הפוסקים האחרונים ז"ל אינם קוראים לו אלא בשם מרן להודיעך כי הוא מרא דארעא וכל שכן בארץ הזאת ארץ התימן כי בעוונות הרבים דוחק הפרנסה תולה רצועתו חס ושלוש שם, ועול מלך ושרים ועול הגלות אשר בכל ארבע קצוי הארץ לא נשמע כמוה וספרי המחברים הנפוצים בכל מושבות ישראל נמנעים מהארץ הזאת ולא זכינו כי אם לאור מורינו ורבינו מהריק"א ז"ל אחר שהיו קדמונינו ז"ל בכל עניניהם נוהגים על פי הרמב"ם ז"ל כי ספרי זולתו מהמחברים ז"ל לא נמצא אצלם, ואח"כ האיר להם אור ספר הב"י אבל עדיין לא נמצא מהם כי אם שנים שלשה ספרים בארץ ועכשיו נתפשט הספר הקצר הזה ביד הכל תהלה לאל יתברך, אף על פי שדמיו יקרים מחמת ריחוק בית הדפוס מתגר לתגר עם כל זה מזילים הונם ולוקחים אותו ועל פיו יצאו ועל פיו יבואו, זולת בדיני הטרפיות שאין נוהגין כדבריו בכמה דינים **מהטעמים** שכתב הוא ז"ל בספר יו"ד סי' ט"ל ז"ל:

ודע שמה שכתב מהר"ר דוד בן יחיא ז"ל שהיו מקילין חכמי קשטילי"א באלו הסרכות היה מפני שהגויים בארצותם ברוב הזמנים היו מחמירים על עצמם ולא היו אוכלים שחיטת ישראל והבהמות הטרפות היו מפסידין דמיהם ואילו היו נוהגים כדעת המחמירים היה הפסד גדול בממונם של ישראל, אבל במקומות שהגויים אוכלים משחיטת ישראל יש להחמיר וכו' ע"ש.

וגם העתקתי על כל דין ודין טעמי הלבוש. ותיכף להתחלתי במלאכה הזאת תהלות לאל יתברך יצאו דרך אניה בלב ים חיבור המגן אברהם ומגן דוד ועולת תמיד ואליה זוטא וספר מעדני מלך ולחם תמודות ופרי חדש וכנסת הגדולה ושיירי כנסת הגדולה וסולת בלולה ומהריק"ש וליקוטי בה"ט. ולקטתי מהם מה שנראה שמסכים עם דברי רבינו גם מדברי רבינו בית יוסף הבאתי כמה דינים, ועשיתי אותם סביב לדברי רבינו ודברי הרמ"א. וקראתי שם הספר הזה שתילי זתים על שם הכתוב "בניך כשתילי זתים סביב לשולחניך" (תהלים קכ"ח), שכולם שותים מימיו ונסמכים ונהנים משולחנו וגם הקדמונים שקדמוהו שאביא מדבריהם בחבור הזה הרמב"ם והרי"ף והרא"ש והרשב"א והרדב"ז והרב המגיד הואיל ודקדק בדבריהם וכיארם וגילה תעלומיהם בודאי דשייכי למקרי ליה אבא על דרך ויקראו לפניו אבר"ך והרי הכל כבנים סביב לשלחן הטהור הזה. ועוד שאני שואל מה' יתברך ארון הכל שיתגני מתנת חנם להיות בני כשתילי זתים סביב לשולחני, גם עד זקנה ושיבה המה ובניהם ובני בניהם לומדים בתורתו ומקיימי מצות בישראל אמן כן יהי רצון:

הלכות נשיאת כפים סימן קכח

רג באר הגו

מדקדק במצות (צ) וכל העם מרננים אחריו נושא את כפיו (ש"אין שאר העצמות (צא) מונעים נשיאת כפים) (צב): מ' כהן שנושא גרושה לא ישא כפיו (צג) וראין נוהגים בו קדושה אפילו לקרות בתורה ראשון ואפילו גירשה או מתה פסול עד שידור הנאה על דעת רבים מהנשים שהוא אסור בהם (צד): מא' ינטמא למת שאינו משבעה מתי מצוה יפסל מן הדוכן ומכל מעלות הכהונה עד שישוב ויקבל שלא יטמא עוד למתים (צה) (*): מב' שהחלל (צו) אינו נושא את כפיו (צז): מג' [תאחר שבעה ימי אבילות נושא כפיו ובתוך שבעת ימי אבילות יצא מבית הכנסת בשעה שקורא כהנים (צח) (*): מד' כהן

צ צמורות
ק קרש"א ו
אצוה
ד צמורות ד
אצוה בשס
שמואל ש
ת צמ יו
א משמעות
הרש"י

הנהגות המושממות

סעיף מא' (*): הגה: יש אומרים דמי שיש לו נח שהמירה לעצומה כוכים או שנתה אין מחוייבים עוד לקד אציה היא מחללת) (מרדכי פרק נגמר הדין).
סעיף מג' (*): הגה: יש אומרים דכל זמן האצלות אפילו עד י"ג חודש על אציו ועל אמו אינו נושא כפיו (מרדכי פרק הקורא עומד והגהות מיימוני) וכן נוהגין צמדינות אלו.

שתילי ותים

למ' (צ) אפילו במצוות חמורות (לבוש). ואפילו גילוי עריות (אליה זוטא בשם ב"ח): (צא) שהכהנים וישראלים שוים בהם (לבוש): (צב) ואפילו לא עשה תשובה מפני שמצות עשה היא לכל כהן שישא כפיו ואין אומרים לרשע הוסף רשע והימנע מהמצות (שם, ופר"ח). ואל תתמה ותאמר מה תועיל ברכתו של הדיוט זה, שאין קבלת הברכה תלויה בזכות הכהנים אלא בהקב"ה שעשאם שלוחים בזה והברכה ממנו יתברך היא שנאמר ואני אברכם (במדבר י', כ"ז) (לבוש): מ' (צג) ואפילו נשא חלוצה שאסורה מדרבנן ואפילו אינו יכול להוציאה מחמת אגנס נפשות, ונדר הנאה ממנה מעכשיו לא ישא (פר"ח בשם הרא"ם): (צד) ואף על גב דקיימא לן דצריך לפרט הנדר והסיבה שבגללה נדר ואם כן כשיאמר לחכם הסיבה לא יתיר לו, 89 הכא דהויא מילתא דאיסורא החמירו. ועוד דחיישינן שמא יבא אצל חכם שיסבור כמאן דאמר שאין צריך שיאמר הסיבה, ויאמר שנדר שלא ישא גרושה, והוא לא ידע שמפני שהוא כהן נדר ויתיר לו, ולכן בעינן על דעת רבים (מ"א). ואם אמר שאינו כהן ונשא פסולה אפילו גירשה פסול לכהונה. ואין לו דין כהן לכל דבר שבקדושה (כנסת הגדולה, ואליה זוטא, ומ"א בשם הר"י

הערות והגהות

89) וא"כ מדוע בעי על דעת רבים שאין לו הפרה. 90) ומנהגינו שכהן נושא את כפיו מטעם שאבל בכל המצוות (עץ חיים דף נ"ב ע"ב ד"ה כהן אבל).

ב חוקה אף על פי שהוא פנוי נושא את כפיו (צט) (*): מזה באלו תיבות שהכהנים הופכים בהם לדרום ולצפון (ק) * יברכך, וישמרך, אליך, ויחנך, אליך, לך, שלום [ט]: (הגה) ונוהגים שמאריכים בניגון אלו תיבות כי כל אחת מהן הוא סוף ברכה בפני עצמה (קא) (*)

הגהות המושמטות

ע"ף מד (*) הגה: ויש אומרים דאינו נושא כפיו דהשרוי צלל אשה שרוי צלל שמחה והמזכך יש לו להיות בשמחה נרדכי פרק הקורא עומד) ונהגו שנושא כפיו אע"פ שאינו נשוי ומכל מקום הרובה שלא לישא כפיו אין מוחין בידו רק לא יהא צנית הכנסת בשעה שקורין כהנים או אומרים להם ליתול ידיהם. נהגו בכל מדינות אלו שאין נושאים כפים אלא "ט משום שאז שריים בשמחת י"ט וטוב לב הוא יצרך מה שאין כן בשאר ימים אפי' בשבתות השנה שטרודים צהרורים ! מחייתם ועל ציטול מלאכתם ואפי' צי"ט (דברי עצמו). וטוב לב הוא יצרך מה שאין כן בשאר ימים אפי' בשבתות שנה שטרודים צהרורים על מחייתם ועל ציטול מלאכתם. ואפי' צי"ט אין נושאין כפים אלא בתפלת מוסף שיוצאים אז והכ"נ וישמחו בשמחת יו"ט (דברי עצמו) וכל שחרית ומוסף שאין נושאים צו כפים אומר הש"ץ אלהינו ואלהי אבותינו ו' כלעיל סוף סי' קכ"ו ויום הכפורים נושאים צו כפים כמו צו"ט ויש מקומות שנושאים צו כפים צועילה ויש מקומות אפי' בשחרית.

ע"ף מזה (*) ואומרים רבון כמו שפורש צפי ק"ל ובשעה שמאריכין בניגון התיבות שצנף הפסוקים דהיינו וישמרך ויחנך שלום והמקרא לא יאמר רבון וכו' (תשובת מהרי"ל סי' קנ"ט).

שתילי זתים

שושנת המלך

כפים בבית האבל לא מצאתי לאחד ממחברי הספרים שאומר לא ישאו כפיהם, ואדרבה מפקפקים אפילו על האבל עצמו למה לא ישא כפיו. ותמהתי על הדבר מה חטא יש לאותם ההולכים להתפלל במקום שמת שם המת אצל האבל שימנעו מהם הברכה. ולכהנים אשר שם שימנעום מלקיים מצות עשה לברך ולהתברך, ונמצאו זריזים ונפסדים. [ושמעתי מפי מגידי אמת שהיה המנהג לישא כפיהם⁹¹ ומקרוב ביטלוהו ולכן אני אומר שהמונע בכלל מונע הרבים מעשות מצוה, וקורא אני עליו ולא חפץ וכו' (תהלים ק"ט, י"ז): מד (צט) ואפילו בפני עצמו (פר"ח

כשהופכים הכהנים פניהם לימין ולשמאל צריכים להפוך יחס מחילה לנ"ד ימין ואחר כך לנ"ד שמאל ולא צהיפך. אי דנקט מר"ן לדרום ולצפון דמשמע דכונה לדרום וילה שהוא לנ"ד שמאל ואחר כך לצפון שהוא לנ"ד ימין י סדר עמידתם שהיא צמורה ופניהם כלפי העם ערב, הוא לאו דוקא אלא כונתו לומר שצריכים להפוך יחס לימין ולשמאל ולא נחת לענין קדימה ואיחור שירוש דעת מר"ן לפי מאי דקיימא לן כל פונות שאתה פונה וכו' דלא כסדרת האשכנזים). (חלק ג' סי' ט"ז).

ים בדיק הבית): מזה (ק) כלומר כדי שתתפשט הברכה גם לאותם שאין עומדים נכחם אלא מצדיהם (לבוש). לא נקט הופכים פניהם משמע דצריך להפוך פני גופו⁹². וכן הוא כבוד הקהל וכבודו שלא יראה כגס רוח (ג"ל): (קא) שהם שש ברכות כמו שפירש רש"י ז"ל, ומלת לך עם שלום ברכה אחת היא (לבוש):

הערות והגהות

[בעץ חיים דף ג"ג ע"ב ד"ה מתחילים כתב כשאומר הש"ץ יברכך ה' יראה לצד ההיכל, וישמרך יראה ד ימין, פניו אליך ויחונך לצד שמאל שלו, יאר ה' כלפי ההיכל וכו' ע"ש, ועי' עולת יצחק ח"ב סי' נ"א ש להסתפק בדבריו אי קאי דוקא כשאין כהן או אפילו כשיש כהן. וכתב שם דבבית הכנסת של המהרי"ץ נהגו לעשות כן אפילו כשיש כהן ובשאר מקומות לא נהגו כן אפילו כשהיה כהן.

(וכן הוא בעץ חיים דף ג"ב: ד"ה כהן אבל. 92) ולא רק פניו בלחוד. וכן כתב רבינו בשו"ת רביד הזהב סי' ב'.

שִׁמְעֵ יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד : יְהוָה
 הוּא הָאֱלֹהִים יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים : יְהוָה מְלֶכֶךְ
 יְהוָה מְלֶכֶךְ יְהוָה יְמֶלֶךְ לְעוֹלָם וָעֶד : אֱלֹהֵינוּ
 שִׁבְשֻׁמִּים אֵל תִּאֲפָרְנוּ בְּאוֹרֶךְ גְּלוּתֵנוּ : א"ש
 חֲתַמְנוּ בְּסֵפֶר חַיִּים מוֹבִיטִים : א"ש חֲתַמְנוּ בְּסֵפֶר
 יִשְׂרָיִם וְתַמִּימִים : א"ש חֲתַמְנוּ בְּסֵפֶר מְזוֹנוֹת
 וּפְרִנָּה מוֹבִיטָה : א"ש עָנְנוּ אֱלֹהֵי אֲבֹתֵהֶם :
 עָנְנוּ . הַעֲזֹנָה בְּעַת רְצוֹן : עָנְנוּ הַעֲזֹנָה בְּעַת
 רַחֲמִים : עָנְנוּ יְהוָה חַנּוּן וְהַקִּימְנוּ וּבִסְפֵר חַיִּים
 זְכָרְנוּ וְחֲתַמְנוּ : וְחוּי יְהוָה יְהוּי נָא רַחֲמֶיךָ
 עָרְנוּ : וְחוּי יְהוָה עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ וְחִסֶּה עַל
 יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ : וְעִי"ע יְהוָה עֲשֵׂה לְמַעַן אֲזַרְחָה
 הַמִּימָה : וְעִי"ע יְהוָה עֲשֵׂה לְמַעַן הַרוּגִים
 וְשָׂרוּפִים עַל קְדוּשַׁת שְׁמֶךָ : וְעִי"ע דְּעֵנִי
 לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בְּהַר הַמּוֹרִית : עָנְיָנוּ . דְּעֵנִי
 לְצִדִּיקֵי וְחַסִּדֵי וְתַמִּימֵי דֵי בְּכָר דֵּר וְדָר : עֵינָן
 תוֹדִיעֵנִי אֶרֶח חַיִּים שִׁבְעַ שְׁמַחוֹת אֶת פְּנִיךָ
 נְעִימוֹת בִּימִינְךָ נְצַח :

ואמר הושענות של יום ב' עד והדברים עתיקים :

הקפה שנית יצחק

הוֹשֵׁעַנָּא . אָנָּה זְכוֹר אֵב הַבְּטַחְתָּו לְרִשְׁתָּ
 אֶרֶץ עַמִּמִּים שְׁבַעַה . וּבְנָה
 בֵּית לְחֶמְתְּךָ וְחָצַב עַמּוּדֵיהָ שְׁבַעַה . וּבְרַת
 בְּרִית

כגילו כבודו וכאשר הודיע הוא ז"ל
 באזהרותיו שאע"פ שחידש כמה ענינים
 עכ"ל כל א' יחזיק במנהגו וכ"כ משמו
 הרב של"ה פירש במדבר צפ' איש
 על הגלו באופות שכל אחד ישאר
 בדגלו לנהוג מנהגו עי"ש דף כ"ב ע"א
 והיה לך לאום ולעדות שהנה הרב אשר
 כל דרכו בכל ספרו לא נטה ימין
 ובמאל מדרך רבי האר"י ז"ל ואפי"ה
 בהגיעו לכאן כתב שמנהג א"י לומר
 ויעבר בליל הו"ר וזיום החיפוס
 ותקיעין בשופר והכל כדי לעורר הלבבות
 לתשובה ע"ש דף רמ"ה ע"ב . וסיים
 ואשרי העם שככה לו ע"ש שמאשר
 מנהג זה : ובשכ"ג כו' תרס"ד הביא
 ד' הרב האר"י ז"ל וכו' עליו המנהג
 הפשוט בכל מקום לומר ויעבור בין
 זיום בין בלילה בסליחות עכ"ל הרי
 דאע"פ שהרב כתב כן עכ"ל ס"ל
 דאין לזוז מהמנהג ובמקומם עמדו ולא
 מעדה קרבולס **ומכאן** קובלנא דכל
 מאן דבשי לשנויי מנהגא ח"ו לריך
 להמתין על הדבר ומתון מתון כמה
 שויה ובקונטרס הראשון כתבתי בילדתי
 דברים נגד מ"ש כאן כפי מה שהאמינה
 אזני לאומרים לי עד שהבנתי וראיתי
 סמוכותיו בס' של"ה ושכ"ג וכל מנהגי
 הראשונים קיימים :

הקפה ב' יצחק . וחלצה עמודיה
 הוא מאמר
 הכתוב חכמות בנהה ביחה חלצה
 עמודיה שבעה ר"ל החכמה שחלצה לה
 שבעה עמודים שהם שבעה ספרים
 כמחלוננים ב' ספרים חשיבו הרי שבעה
 משלי ע' חכמות בנהה ביחה חלצה
 עמודיה שבעה . ופירשו בו גם הקודמין ז"ל כי תורהינו הקדושה יש בה ראיות ומופתים חזקים לאמת
 משפטי התורה ואמונת האלהות וחידוש העולם וכינה ראיות התורה בבית שנבנה בחזק ותוקף על עמודים
 הרבה חזקים בחליות להעמיד הבנין עליהם ולשון שבעה נאמר על הריבוי כמו שבע זיום הללתיך
 וכן שבע יכול לדיק וקם והשאל לפ"ז יכולים אתו לפרש הפיוט שהכונה שא"א ע"ה אור חיל
 נגד

(לח)

ובספרי^[ח] גורי האר"י זלה"ה כתבו בשם הרב צמח ז"ל, מורי ז"ל לא רצה שיאמרו בראש השנה ושבת בנתיים^[נ] אבינו מלכנו המאנו, מחול וסלח^[נ] וכיוצא מפרטי הוידוי והזכרת עונות, והטעם מפני שיש לזה זמן קבוע. אבל מה שאנו אומרים בכל הזמירות יהי רצון מלפניך שתמחול לנו את כל חטאתינו ותכפר לנו את כל עונותינו, הנה אין זה הקפדה אם יאמרו אותו בשבת וי"ט עכ"ל. מעתה אל יקשה בעיניך איך אנו מדלגים בראש השנה מאבינו מלכנו^[נ] שאומרים אחר החזרה, מחול וסלח לכל עונותינו, והרי אין לשון זה דרך ודוי, ודומה ליהי רצון וכו' שכתב הרב צמח ז"ל. דלא קשה מידי, דכבר רמזו הרב באמרו יש לו זמן וכו'. והיינו כיון שדרך בכל הזמנים להתודות אחר התפלה ה"ז דומה לוידוי, דהזמן והמקום גורם, משא"כ ביהי רצון ושאר תפלות שיש לה מקום בפני עצמם אינם בכלל זה. ומה ראייה צריך יותר מכל הגו' כי אין בזה שום חולק^[ט]. ושלו:

בליל שני של-שני ימים טובים של-גילות. וכתב רמ"א זה וז"ל, וכל זה אין אנו נוהגין כן, כי אין אנו אומרים בלילה בבית הכנסת הלל כלל עכ"ל:

ובקשתי ומצאתי מקור דין זה בטור סימן תע"ג סדר הלילה וז"ל, בענין ברכת ההלל א פלוגתא דרבואתא. ריצב"א היה מברך עליו שני פע אחד קודם אכילה ואחד אחר אכילה, וכן היה נוהג זה וכן כ' רב הא"י גאון ורב צמח ורב עמרם. אבל זה גיאת ואבי העזרי כתבו שאין לברך עליו כלל, לפי שחול אותו לשנים לפני הסעודה ולאחריה, וא"כ היאך יב עליו כיון שפוסקים באמצע. וכן היה נוהג אדוני הרא"ש ז"ל. וכן ראוי לעשות בכל דבר שיש ספק כבר שאין לברך, דברכות אינן מעכבות. ויש מקומות שנו לקרות ההלל בבית הכנסת בצבור כדי שלא יצטרכו ל עליו בשעת ההגדה, ומה טוב ומה נעים שהוא מנו ויש לו סמך במסכת סופרים, דאיתא התם, תניא שמעון בן יהוצדק אומר ח"י ימים ולילה אחד גומרין ההלל, ובגולה כ"א יום ושתי לילות. ומצוה מן המוט לקרות ההלל בשני לילות של-גילות ולברך עליו ולא בנעימה, ולקיים מה שנאמר ונרוממה שמו יחדיו. וכש קורא בכיתו א"צ לברך שכבר בירך עליו ברכים^ב **והנה** ראיתי במסכת סופרים מאמר ר' שמעון בן יהו ובגולה וכו' ע"כ, ומסיים בה המסכת סופרים

סימן רעו

בענין קריאת ההלל בליל פסח בבהכ"נ, אם צריך לברך עליו או לאו

כתב הש"ע כסי' תפ"ו^[א], בליל ראשון של-פסח גומרין ההלל בציבור בנעימה בברכה תחלה וסוף, וכן

נוה צדיק

ושנה אף דבאותו יום ממש שהוא שבת אין צועקים, וכדרך שכתב רבהמ"ח בעץ חיים ח"ג דף עח: גבי חתימת הברכה כמוסף ח השנה שומע קול תרועת עמו ישראל "היום" ברחמים, דאף בשבת שאין תוקעים, אין למחוק גירסת "היום", דאפשר דהכוונה ע שומע ביום זה בכל שנה ושנה קול תרועת עמו ישראל. וכ"כ הפר"ח בסימן תקצ"ב ע"ש. ואף שכתב שם עוד כיאור אחר דמצי לג יום תרועה בפה, דמ"מ משמע מדבריו שם דסני בביאור הראשון לבר. ומ"מ לא דמי כל כך, דהתם איכא קפידא טפי שלא לי נוסח חתימת הברכה שקבעו חז"ל, משא"כ הכא דהוא פיוט בעלמא. בפרט דיש נוסחאות אחרות תמורת צועקים וכו', "שופכים שיחותם ולחיהם יבעיו". ולמעשה כבר העלה אאמו"ר שליט"א בש"ע המקוצר שם שאין לשנות בלשון הפיוט כלל זולת בשבת ע בלבד יש לומר שופכים את שיחותם וכו' במקום צועקים וכו' ע"ש: [ה] כ"ה בכתי"ק. לא כמו שנדפס במהדורות הקו "ובספר": [ו] משמע דעכ"פ אומרים אבינו מלכנו גם בשבת בנתיים, אלא שמדלגים. וכן דקדק בכף החיים סימן תקפ"ב ס"ק מלשון שער הכוונות ע"ש. אמנם בעץ חיים ח"ג דף סד. כתב רבהמ"ח שלא לאמרו. וכ"ה מנהגינו. וכאן אינו אלא מעתיק ספרי האר"י ותו לא. וכמו שכתבנו בעזה"י בבארות משה על פסקי מהרי"ץ הלכות ראש השנה: [ז] הכי גרסינן מחול וסלח, כמג"א בסימן תקפ"ד ס"ג, כמש"כ רבהמ"ח בעץ חיים ח"ג דף ס"ה ע"א ע"ש: [ח] עיין מש"כ בזה רבהמ"ח בעץ חיים ח"ו ס"ד ע"א: [ט] וע"ע שו"ת חיים שאל להחיר"א ח"ב סימן ו':

רעו. תורת חכם רע"ג. פזנט המלך, פסת ע':

[א] סעיף ד' באו"ח: [ב] ע"כ לשון המור שם:

ושוב ראיתי להרשב"ץ רבן של-כני ספרד שכתב במאמר חמץ דף ל' ע"ב וז"ל, ויש מקומות נוהגין לקרותו בבית הכנסת, ולא נהגנו כן עכ"ל:

וגם איכא לאקשוויי על הטור דבתחילת דבריו כתב בשם הרי"ץ וראבי"ה שאין לברך עליו כלל לפי שחולקין אותו לשנים וא"כ היאך יברכו כיון שפוסקים באמצע, וכן היה נוהג א"א הרא"ש, וכן ראוי לעשות בכל דבר שיש ספק בברכתו שאין לברך דברכות אינן מעכבות ע"כ. וכלל זה פשוט בעניני ברכות בכל הפוסקים דספק ברכות להקל ספק לא תשא הוא ולחומרא:

→ **אשר** על כן אע"פ שראיתי הרבה מהקהלות כאן הנהיגו עצמן לומר ההלל בבהכ"נ בכרכה, אנכי לא כן עמדי. וכיון שנהגו לקרותו מאי דהוה הוה^[1], אבל לא יברך מטעם האמור לעיל^[2] וכן ראיתי בספר המזרחי פירוש מהראשונים^[3] על קצת מסכתות מהגמרא, וכ' שם בפירוש שאין לומר ההלל בבהכ"נ, שלא נתקן ההלל אלא בסדר ההגדה לבד^[4]. ולכן צריך כל אדם ליתן לב על קריאת ההלל בתוך הסדר שלא לדלג אפי' תיכה אחת^[5], כי אותה הקריאה שבבית הכנסת אינה אלא לשבח ולומר, וכל דברי חכמים קיימים:

נוה צדיק

נראה לי דהטעם פשוט כיון דאין סומכין כל כך על מסכת סופרים שנסדרה רק בזמן הגאונים כמ"ש הרא"ש בהלכות ספר תורה ו"ש בקונפריים ס"ת המנוקד, ובספר האותיות המשוונות בתורה ואכמ"ל (יב"ץ). וע"ע מה שכתבנו בבארות משה על פסקי מהרי"ץ בזה ראש השנה לעניני גירסתינו זכרון תרועה: [ד] עיין לעיל בסמוך סימן רע"ה הערה ב': [ה] ר"ל מחכמי חומן כת דמין, וכדרך שרגיל רבהמ"ח לקרוא בתואר "הראשונים" לחכמי תימן שחיו בדורות שלפניו. ומחבר ספר זה הוא מה"ר יוחנן מזרחי, י לפני כארבע מאות שנה. והזכירו רבהמ"ח עוד לעיל סימן ר"ב ע"ש. ובח"ב סימן ל"ו ע"ש בהערה ג'. [וכן הזכירו בעץ חיים ז דף צא:]: [ו] וכ"כ רבהמ"ח בסדרו עץ חיים ח"ב דף ז. שהמנהג הקדמון לא היו קוראים ההלל בביהכ"נ כלל וכו' ועכשיו יוב כמו ל"ה שנים נתפשט כאן בכל בתי כנסיות לקרותו על פי הש"ע והטור וכו'. ושם ג"כ מסיק דלא יברך ושכן הנהיג בקהלו, ו לתשובתו זו ע"ש. ועיין בענף חיים להראח"ן שם אות ט'. ודע דיש עדיין מקומות בקהילותינו (ואפילו שאמי) שהמנהג הקדמון זלשל בידם עד היום שאינם קוראים הלל או כלל, ויחזיקו במנהגם, וכמו שהורה אאמו"ר שליט"א באגדתא דפסחא גאולת ישראל מ"ד ע"ש: [ז] עיין שער הציון סימן תפ"ח אות ב' (יב"ץ). [תשובת רבהמ"ח על ענין מום שנמצא בבית שקנה הלוקח, שהעתיקה בכתי"ק כאן בסוף הספר, גרפסה לעיל סוף חלק ב' סימן רח"ץ, ע"ש ובהערה א':]

סדר הגהגת הבקר

עין חיים

טו

מְשִׁיחָהּ בְּהַלְלָהּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּשִׁבְחוֹ וּבְזִמְרוֹ
 נִדְרָה וּנְשַׁבְּחָהּ נִפְאָרָהּ נִמְלִיכָהּ נִזְכָּרָה שְׁמָהּ
 מְרַבֵּנוּ אֱלֹהֵינוּ יְחִיד יְחִיד חַי הַעוֹלָמִים מְשַׁבַּח
 וּמְפָאֵר עָדֵי עַד שְׁמוֹ בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְלֶכֶךְ
 מְהֻלָּל בְּתוֹשֻׁבְתוֹת :

בשבת במקום מומור להודיה מומור שיר ליום השבת וכו' :
 מְזִמּוֹר לְתוֹדָה תְּרִיעוּ לַיהוָה כָּל הָאָרֶץ : עֲבֹדוּ
 אֶת יְהוָה בְּשִׂמְחָה בְּאוֹר לְפָנָיו בְּרִנָּה :

ומכאן הסובס לאוחס האומרי' בברכה
 מעין שבע מעין הכרכוב ורוב ההודאות
 ועל הכפן לומר משון הכרכוב' והסודאוו'
 (מכניג) ועיין בסדר ברכה הנשמים :
 בחושבנות . כו"ו וסודק : א"ס סיים
 ברוך שאמר קודם שיסיים כחון עונה
 אחריו אמן (ש"ע ס' ג"א) חבל אם
 מסיים עם הש"ץ ועונה אמן כוי ליה
 כעונה אמן אחר ברכותיו דמנוסה כוי
 (אחרוני) : וקורין כזמירות. ונמראים
 זמירות מל' זכרה כוללים כמזמרות
 ומן וכדמך לא מזמור והענין כי ידוע

היות האויר מלא גודי מקצתים וטעמים ולסטים והם מעבדים ומנועים הספלה מלעלות כשאין
 לאוחו אדם זכוח וסס נק' ענן דכתיב סכות צענן לך משבור הפלס ואין מן הארץ לרקיע מקום פנוי
 אלא הכל מלא המונים המונים ולזה חיקן דהע"ס הזמירות כדי לפנות דרך להפלה לעבור ולעלות למעלה
 מעילוי לעילוי וע"ז נאמר זמירות היו לי חוקך צבית מנורי כי כהם סיה דהע"ס כורה הקוליס סביב
 כרם ס' זכאות ויהי האור מחפונן עד שמגיע אל ציתו והמלכים אשר מלכו בארץ סעיר נכסלו נחפזו
 רעדה לחוסס כס ולכוד זה חיקנו לנו הנשי כנפ"ג הזמירות . עיין ח"י וס"א ז"ל :

מזמור לחודה . כהנ כר"ף וסר"א"ס ז"ל מבני ליה לאגיש דלא לאשחזוי מבי מחהיל ברוך שאמר
 עד דמסיים י"ח . וכ' סב"י וספ"י לרכב מלוח אין להפסיק בין ברוך שאמר ליסחכח . וכ'
 הפר"ה וראוי לגשור כמי שפסיק ביניהם . והמפסיק ומי שבידו למחוח ואינו מוחס עהידים ליתן את
 הדין פ"ס : א"ס סכת להביח לניח וחפלין יכול להפסיק בין הפסקים להניחם ולברך עליהם (פר"ח
 ס' כ"א וס"ג ס' ס"ו) והוא הדין בין יסחכח ליוצר חבל בין פסוקי דזמרה ליסחכח לא יפסיק
 לברך וס"ה בין קדים לברכו וס"ג בין ברכו ליוצר (בר"ע ס' כ"ג וס' כ"ד) : בין המזמורים האלו
 שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם . ובחלוצ המזמור שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד (ס"ג
 ס' כ"א) וכחצירו שאינו מקפיד לא יפסיק אפי' בין הפסקים (ס' החינוך) : לקריש וקדושה וברכו
 פוסק לענות ככל מקום חוץ מבין גאולה להפלה (עיין ש"ס ס' ס"ו) : בר מה שאסור להפסיק .
 אפילו בלה"ק אבור (מ"א כס"י ס"ו ז' החוספו' וכ"כ הכל צו) : בתב סר"ס מרוענבורק כשהיה
 צריך להפסיק בין ברוך שאמר ליסחכח סיה אומר קודם שידבר אלו הפסקים ברוך ס' אלהי ישראל
 מן העולם ועד העולם ויאמרו כל העם אמן והלל לה' . וברוך ס' לעולם אמן ואמן . וברוך ס' מליון .
 וברוך ס' אלהים אלהי ישראל . וברוך סס כבודו לעולם . וכשחוזר להחחיל ממקום שפסק סיה אומר
 גם אלו הפסקים לפי שסס כמו ברכה (הרד"א הביאו כנ"י וסריק"ס) : מזמור להודה . מלוח למשוך
 אווח בניניה ולנגן כדאמרינן ככל השירות עהידוח לבטל חוץ ממזמור להודה (כ"י כסס ח"ח וכל צו) :
 אין אומרים הזמירות כמרו"ה כי אס בנחה (ש"ע ס' ג"א) : [ד"ע כי בזמן הקדמונים לא סיה נהוג
 לומר מזמור להודה אך כיו מחחילים מיד אחר סיום ברוך שאמר יחי כבוד ס' לעולם וכן חמלא כפי'
 ההפלה למסר"ס מרקגחטי ז"ל ובשנת סיו מחחילים מזמור סיר ליום ססכת ואח"כ יחי כבוד . והעד
 שלא נזכר מזמור להודה בסודורי הקדמונים וכ"כ גם הרמב"ם כס' סיד . ומלשון סגמרא משמע ססיו
 ג"כ קורין מהלה לרוד עד סוף ססטים כדאמרי' כס' כל כחצי יח חלקי עם גומרי כלל ככל יוס :
 ומסקינן כי קאמר כפסוקי דזמרה ומאי ניכו מהלה לרוד . וכחוב כס"ל דכמ"ס מסורס דהיינו מחלה
 לרוד

סדר הנהגת הבקר

עין חיים

דעו כי יהוה הוא אלהים הוא עשנו וכו' אנהנו
 עמו וצאן מרעיתו : באו שעריו בתורה הצרתיו
 בתהלה הזרו לו ברכו שמו : פי טוב יהוה
 דעולם חסדו ועד דר ודר אמונתו :
 יהי כבוד יהוה לעולם ישמח יהוה במעשיו :
 יהי שם יהוה מברך מעתה ועד עולם :
 ממזרח שמש עד מבוא מהלך שם יהוה : רם
 על

לדוד עד סוף חלים יע"ש בב"י. וכן
 תמלא גם בסידור ח"ף ובסידור רומ"ס.
 ואלמנא נהגו כזה מקרוב מחיקון אהר"י.
 ונכון הוא לפי שיש בזה ריבוי שנה
 לו ית' וכ"ש לפי מאמרו ז"ל שכל הסירו'
 עתידות וכו' ואין בזה משום יסודין
 או משום הפסק. דכפסוקים כאלו שהם
 מעין הזמירות אין בהם חשש כמ"ס
 סדר"ח נבי יראו עיינו וכ"כ הראב"ד
 דכפסוקים לא חשיבי הפסקה: כתב
 סר"ץ מוזמר לחודה נאמר על ד'

פאריכיס להודות ותקנו חכמים לאתרו כי הש"י עושה לנו נסים בכל יום בין האומות עכ"ל וז"ל ס'
 ע"ק יכוין במוזמר לחודה שיש בו מ"ב חיבות נגד שם מ"ב ויש בו ד' שמות הוי"ו נגד ד' הפריכיס
 לסודות זרין לומר מוזמר זה בשמחה כדכתיב עבדו את ה' בשמחה וגם נרמז ב"ח הריעו לה' כל
 הארץ ר"ח הלכה שאז"ל מיום שנחרכ בהמ"ק אין לו להקב"ה רק ד"ח של הלכה בלבד ולכן נרמזים
 ביחד הלכה וקרנן חודש כי אלו יסוד קיימים לעולם עכ"ל : הריעו לה' : ל' חרועה בחלוצרות : עבדו
 את ה' בשמחה. זה עתיד לימות המשיח באלו ישחכחו הצרות כמו שאלו הארבעה שוכחים לרוחם
 כשניצולו מהם (כ"כ הרי"ן) ובמדרש בומר טוב כרוב אחד אומר עבדו את ה' ביראה וכרוב אחד אומר
 עבדו את ה' בשמחה. אה ביראה היאך בשמחה וחס בשמחה היאך ביראה. א"ר אינו כשאלה עומד
 להפלה יסא לכך שמח עליך שאלה עובד אלהים חיים שאין כיוולא בו בעולם ע"כ וסובא בש"ל סי' ז' :
 בראו לפניו ברננה. ר"ח בלב כי בלב שלם נשבענו : דעו כי ה' הוא אלהים. כלומר מרהם על הוכביו
 ודיין ליפרע ממוזריו : ולא אהנו. כתיב באל"ף וקרי בו"ו ובניסים נדרשים על נכון. באל"ף פירשו
 ולא אהנו עשינו עצמנו לא כמו פרעה שאמר לי יאורי ואני עשיתי וכו"ו ולו אהנו בלו אהנו :
 עמו. פי' עמו למתן שכר כשאלו עושים המצוה אפילו בשוגג נותן לנו שכר כאלו היינו עושים בכונה
 ודעה : ולאן מרעיתו. כשאלו עושים עבירות אינו מדקדק עמנו אלא כאלו שעושה בלי דעה והכלל :
 בואו שעריו. זש"ה לשקוד על דלחנתי יום יום לשמור מוזמר פחתי פי' שהוא יסיה הראשון לכה"כ
 ולכה"מ ועד דור ודור אמונתו. נאמר חסד לאלפים : ור"ע שמחלה מוזמר להודות עד אשרי יש ב"ב
 אזכרות כנגד ב"ב אזכרות שבהלה לדוד (כ"י ב' א"ח) :

יהי כבוד ה' אינו מוזמר אלא פסוקים מלוקטים מס' תהלים (ד"ח). יהי כבוד ה' לעולם ס"ח מדה
 כי הקב"ה משלם לשונאיו מדה ולזה הקב"ה מתכבד שג' ואכבדו כפרעה וכן לעתיד בנוג
 ומנוג וההגדלתי והתקדשתי וגו' (רי"ן) : ישמח ה' בצעשיו. שמח לא נאמר אלא ישמח לפי שפסוק זה
 מדבר לימות המשיח כי אז בואו זמן כולם ידעו אהו ית' ואלו ישמח בהם הקב"ה ואלו יס' שם
 ה' מבורך. ומדרש שמואל פי' בדרך רמ"ח ע"א אימתי יהי כבוד ה' כשיש לדיק בעולם שימחה ה'
 במעשיו של דריק שהוא תפאר ויברך ומרומם שמו ית' וזהו יהי שם ה' מבורך וכו' : משחה ועד עולם. ס"ח
 דמה שג' ונקיחי דמש לא נקיחי פיקוס דם עבדיו לעתיד : ממזרח שמש וכו'. משה לא לעתיד יגדל
 אור השמש וירפא הכריקים : מהולל שם ה'. ר"ח משה כי הוא אשר יתחיל הסיר לעתיד ש"אז ישיר משה.
 ישיר לעתיד : שיר חדש. שג' שירו לה' שיר חדש : ה' שמך לעולם. ע"ש זה שמי לעולם : הכין כסאו
 על מיות אדם שור כשר אריס : וכוא מלך עליהם נאמא שהוא מלך מלכי המלכים : ה' מלך ה' מלך
 וכו' ישמחו השמים ותגל הארץ ר"ח הוי"ה וס"ח למנו. אימתי ישמחו וכו' כשדו פרעוין ידווגו כאחד :

שאינן בדעתו לשתות מחמת ברכה זו אלא כוס זה, כיון שצריך לכוס אחר חייב לברך עליו ע"כ [לא]:

ולענין ברכה אחרונה, יש גאונים מצריכים לברך על הגפן אחר כל כוס וכוס מהארבעה, עיין רד"א. ויש גאונים סוברים לברך על הראשון שלישי ורביעי, וזוהי סברת בעל השלמה והראב"ד ואבי העזרי, עיין רד"א וטור. ודעת הר"י ע"ה לברך אחר תרי כפי קמאי ואחר תרי כסי בתראי. וכל הפוסקים חולקים שאין לברך כי אם אחר הרביעי, בסוף כולן. וזוהי דעת רב שרירא גאון ורבינו האי, וכן פסקו הרשב"ץ והרד"א בזה כסברת רבינו האי. וכן פסקו הרב המגיד פרק ח' והר"ן ורבינו יונה. וכן נראה דעת הרמב"ם שלא זכר ברכה אחרי הכוסות. ואף על פי שלא זכר גם כן לברך אחר כוס אחרון, הוא משום דמלתא דפשיטא הוא שהוא גמר שתייה, וכדרך שתירץ רבינו ב"י לדעת רבינו חננאל ז"ל. והראיה, שגם אחר ברכת המזון דשאר השנה, לא זכר הרמב"ם בהלכות ברכות פרק [לב] שצריך לברך אחריו, משום דמלתא דפשיטא הוא. וכן הוא בכל [לג] **התכאלי** לברך ברכה אחרונה דווקא אחר כולם ע"ש. [ונראה שטעמם, דנהי דכל כוס וכוס מצוה בפני עצמה, סוף סוף מצות הלילה בדי' כוסות. ואם יברך ברכה אחרונה על כוס ראשון וכן על שני ושלישי, נראה כמי שכבר השלים חובתו, ואינו כן, דאין המצוה נגמרת רק אחר כל הארבעה] [יד]:

העולה מזה, דצריך לברך על כל כוס וכוס לפניו, וכשיטת הרמב"ם והגאונים שזכרנו, כי כן המנהג. וברכה אחרונה, לאחר כל הכוסות:

ארבעה כוסות אלו, כנגד ארבע גאולות, והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי. וכנגד ד' מלכיות, וכנגד ד' כוסות של פורעניות שעתיד הקב"ה להשקות לאומות, שנאמר [ירמיה כ"ה, ט"ו] קח את כוס היין החמה. כוס זהב בכל ביד ה' [ירמיה נ"א, ז]. כי כוס ביד ה' [תלים ע"ה, ט"ו]. ורוח זלעפות מנת כוסם [שם י"א, ו]. וכנגדן עתיד הקב"ה להשקות את ישראל ד' כוסות של נחמה, שנאמר [שם ט"ז, ה'] ה' מנת חלקי וכוסי. כוסי רויה [שם כ"ג, ה']. כוס ישועות אשא [שם קט"ז, י"ג], תרין [רד"א ורוקח]. [וכתב בתולעת יעקב שארבע לשונות אלו של גאולה, הם כנגד שבירת ד' קליפות, וכנגדם נצטוינו לשתות ד' כוסות. והבן, כי היין המשומר בענביו [לה], הוא סיבת גאולתן של ישראל ממצרים מתחת הערלה בעלת ד' קליפות הנזכרות במרכבת יחזקאל ע"ה ע"ש]:

יש מחמירין לקדש מעומד, כסברת רבינו האר"י ז"ל שכל הקדושין מעומד על פי הסוד. ומנהג רוב ישראל לקדש מיושב, כי לא הצריך

כּוּס ישועות אשא, ובשם יהוה אקרא: הודו
 ליהוה כי טוב, כי לעולם חסדו:
 מזמור לדוד. יהוה רועי, לא אחסר: בנאות
 דשא ירביצני, על מי מנוחות ינהלני:
 נפשי ישובב, ינחני במעגלי צדק למען שמו: גם
 כי אלך בגיא צלמות, לא אירא רע. כי אתה
 עמדי. שבטך ומשענתך, המה ינחמוני: תערך
 לפני שלחן, נגד צוררי. דשנת בשמן ראשי, כוסי
 רויח: אך טוב וחסד, ירדפוני כל ימי חיי ושבת
 בבית יהוה, לארך ימים:

נאם חל בשבת, אומר יום הששי. ויכלו השמים והארץ וכל
 צבאם: ויכל אלהים ביום השביעי, מלאכתו אשר עשה. וישבות
 ביום השביעי, מפל מלאכתו אשר עשה: ויברך אלהים את יום
 השביעי, ויקדש אתו. כי בו שבת מפל מלאכתו, אשר ברא
 אלהים לעשות:

סברי מרגן והשומעים אומרים לו לחיי.

עין חיים

הרמב"ם לקדש מעומד רק בקידוש דסוכה דוקא כמבואר בפרק ו' דסוכה
 [הלכה י"ב] יע"ש. ומיהו המחמיר לקדש מעומד, טוב עושה. כי לדעת
 הרמב"ם אין זה עושה איסור, רק שאין חיוב לעמוד, ומהיות טוב וכו' ולו]:

יקבל כוס זה בשתי ידיו, והנותן גם כן יתננו לו בשתי ידיו (האר"י ז"ל
 משם הזוהר) ולו]:

מזמור לדוד וכו'. וכתב הרב [לי] ע"ה, שבמזמור זה יש ז"ן תיבות. כי
 האומרו בקידוש ועל שלחנו, מובטח לו שלא יחסרו לו מזונותיו,
 ומביאו משנת חסידים:

לעיקר ועבדינן עובדא כיון שמסכים הקונדרים עם סברת הרי"ף. וכ"ש אי אמרינן שהנוסחא האמיתית בכרי הרי"ף והיו קורין אותו בשם אחר וכו', והיינו שם שני, ולהכי הצריך גם שני לחוש לשם ראשון, וכמ"ש הרב מהר"ש סי' כ"ו ול"ב והסכים כן הלכה למעשה. וכן הסכמת רבני הדור ה"י^[ד] ונעשה מעשה בגמ' אחד בשם ראשון. וכי תימא ואמאי לא נחמיר. וי"ל דלאו שפיר למיהב ב' גימין כי אם לצורך כמ"ש מהרמ"א בסי' קכ"ט סעיף י"ט והרב בעת"ה וכו' ע"כ. ועיין בספר דבר משה ח"א שם האריך בענין זה: ולפי דרכינו למדנו דכיון דשם זה לא נודע ולא נקראת בו מעולם א"צ שני גימין אפי' לדעת המחמיר. ודוק כי הוא פשוט. וכן הסכים מהר"ח הכהן^[ה] וכמהר"י הכהן^[ו] ומהר"א^[ז] ה"י^[ח]:

הבעל. תורונו אם הגמ' כשר או פסול, כי אנו נוהגים על דעת ר"י קארו והרמב"ם וכל הנוטים אחרי דעתם^[א], ואתם תאירו עינינו וכו':

עוד יורונו בגמ' שנכתב בעיר העומדת על מי מעין, ונכתב בו דעל עינא דמיא דילה מותבת, ושם המעיין לא נזכר, אם כשר או פסול:

תשובה: בעל זה נכנסה בו רוח טהרה וקנא את אשתו, **וכדכתבו הפוסקים**^[ב] ו"ל דארץ התימן אתריה → דהרמב"ם והריק"א^[א] ומפיהם ומפי כתבם אשר יאמר כי הוא זה דסתם ומחלוקת הלכה כסתם^[ג]. וכ"ש לפי מ"ש הסמ"ע, ומביאו אליה זוטא, דהריק"א מביא סברת י"א לחלוק להם כבוד לבר, לא לענין פסקא דדינא^[ד]:

והנה דע כי עיקר זה בגמ'^[ה] מימרת אביי, ופרש"י דין הוא שאגרשך, ואם אין הדין נותן שאגרשך לא הוי גמ'. ורמב"ם ע"ה בפ"ד^[ו] כתב הטעם דלא לישתמע משפט יהא ביני ובינך ונמצא מתבטל משמעות הדין יעו"ש. ומהריק"א ע"ה העתיק זה בסי' קכ"ו ס"ט והרמב"ם שם פ"ד^[ז] לא יכתוב ודין מלא אלא חסר יו"ד, ובסעיף כ"ב כתב לשון הרמב"ם^[ח] וי"ל,

סימן סט

גמ' שנכתב בו ודין ביו"ד

מעיר יריים יע"א.

שאלה: יורונו רבותינו בגמ' שנכתב בו מלת ודין ביו"ד, ולאחר שנתגרשה בו האשה ערער

גמ' צדיק

[ד] ה' ישמרם: [ה] הוא מה"ר חיים (יחיא) בן השר שלום הכהן עראקי שהזכירו רבהמ"ח לעיל בסימן ס"ה (וע"ש הערה י"ח) ובעוד מקומות: [ו] הוא מה"ר יוסף הכהן עראקי אחיו שלמה"ח הנזכר. וכן הזכירו לקמן סוף סימן ק"ח ועוד מקומות. וע"ע במבוא הספר פרק ד': [ז] "ומהר"א". כ"ה בכת"י מה"ר אברהם בנו של רבהמ"ח (וכמהדורות הקודמת הובאו שחי גירסאות, ומהר"א, והר"א יצ"ו). ולפ"ז אולי הוא מה"ר אהרן הכהן עראקי (עיין עליו במבוא הספר שם ד"ה לאחר). ובגוף כתי"ק של רבהמ"ח (הן המקורי, והן המועתק מהדו"ק) אין חיבה זו ברורה, כי אפשר מהר"פ, וא"כ הוא הדין מה"ר פנחס בן שלמה הכהן עראקי (עיין עליו במבוא הספר פרק ג' ד"ה בתקופה). אך יתכן מאד מהר"פ, הוא מה"ר דוד משרקי. ולכאורה זה גם נראה יותר שכן מהר"פ היה מצוי בחברת מהר"ח ומהר"י הכהן שהובאו קודם, וכן נזכר יחד עמם עוד לקמן בח"ג סימן רנ"ג. ועוד כי אם הוא אחד מהחכמים שהזכרנו קודם, למה לא הזכיר חניכתו "הכהן", כדרך שהזכיר בקודמים לו: [ח] עיין עוד מדינים אלה הובאו [לקמן] בסי' קכ"ט וק"ל. וח"ג סי' ט' (הרשי"ה):

סמ. תורת חכם פ"כ. עוקמת התנך, גטין י"ז:

[א] ר"ל והם פסקו דאם כתב ודין עם יו"ד הרי זה גמ' פסול וכדלקמן: [ב] ג"ג דף קע"ו ע"ד (שה"מ) ועיין בספר ארץ החיים בקונדרים הכללים (הרשי"ה). והאריך בזה רבהמ"ח לקמן בח"ב סימן ק"ף אות ד', ועיין מה שציינו שם בהערה כ"ד: [ג] ר"ל דבש"ע אבן העזר סימן קכ"ו סעיף כ"ב סתם כהרמב"ם שאם כתב ודין עם יו"ד הרי זה פסול, ודעת החולקים הביא בשם יש אומרים: [ד] אמנם זה לא כתב רבהמ"ח אלא כסניף, שכן לקמן ח"ב סימן ע"ב (אות א') חלק על הסמ"ע בהדיא, אלא העיקר בהסוכרים דמה שהביא מרן סברת ה"א הוא לומר שאפשר לסמוך עלייה בשעת הדוחק ע"ש ובהערה ה': [ה] גימין דף פ"ה ע"ב: [ו] מהלכות גירושין הלכה י"ג: [ז] הלשון מוגמגם. ור"ל דמהריק"א בסימן קכ"ו ס"ט והרמב"ם בפ"ד שם העתיקו דין זה לא יכתוב וכו': [ח] שם הלכה י"ד:

גם הרדב"ז בתשובותיו ח"ב שגדפם מחדש^[כ] סי' תפ"ז נשאל על גבינה שהעמידו אותה בקיבה שהיתה מלוחה בכלי הבלוע מחמץ, אם מותר לאכלה בפסח. והשיב בנדון דידן אין האיסור הבלוע בקיבה שהוא החמץ מעמיד את הגבינה, הלכך הדבר ברור דמותר להשהותו. אבל לאכול הגבינה יש לדון, דקי"ל מליח כרותה נמצא הקיבה נאסרה ואוסרת הגבינה. וליכא למימר דהוי נ"ט בר נ"ט. כיצד, הכלי נתן טעם בקיבה והקיבה בנבינה. דלא שרי נ"ט בר נ"ט אלא בבשר וחלב כי האיי דרגים שעלו בקערה אבל בשאר איסורין לא שריא, והכא ממעם חמץ אסרינן ליה. וליכא למימר שיהא בטל בס'. חדא דחמץ בפסח בכל שהו. ותו דהוי דבר שיש לו מתירין דאפי' באלף לא בטיל ואחר הפסח יהיה מותר. הלכך איני רואה טעם להתיר גבינה זו באכילה. ואפי' בסתם גבינה שלא שמרוה מחימוץ איכא פלוגתא, והעולם נהגו בה איסור. וכן נהגו לאסור חמץ אפי' שלא בזמנו בכל שהו ואפי' בהנאה עכ"ל. הרי לך איסור החמאה^[כא] מן הדין ממעם פלימת הקיבה שנמלחה בכלי הבלוע מחמץ וחתם דבריו שכן נהגו:

(ד)

וכבר ידעת דרמב"ם מאריה דאתרין הוא, כאשר העיד בספר שלשלת הקבלה דארץ התימן אתריה דהרמב"ם הוא שקבלוהו עליהם. וכן בספר עגונא דאתתא שחיבר מהרח"ש כתב בסי' שני דף פ"ה ע"א וז"ל, ידוע שבכל ארץ תימן קבלו עליהם דברי הרמב"ם ז"ל בכל דיני התורה כמשה מפי הגבורה וכו' ע"ש. וכן העיד מהריק"ש בחשן משפט סי' י"ד וז"ל בשם רדב"ז, דמצרים וסביבותיה וארץ התימן והמערב אתריה דהרמב"ם הם ולא מצי שום בעל דין לומר קים לי כפלוגי גאון נגד דברי הרב ז"ל. וכן העיד הריק"ש בתשובותיו סי' צ"ג כרשום בזכרונ^[כב]. וכן העיד בספר דרכי נועם חלק חו"מ סי' ט"ו יע"ש:

גם בספר הלק"ט כתב שקיבל מוקינו דבכל תחום ארץ ישראל אין לומר קים לי נגד הרמב"ם ומהריק"א,

ועל ראשם פירוש רש"י אשר המה קבלו עליהם ועל זרעם אחריהם אבותינו ואבות אבותינו גם בכל ערי ביסתן ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע, וכל חד מנייהו אפי' באלף לא בטיל. ולקבלת סברת הרמב"ם יש רמז בכדק הבית. ומפיו שמעתי שבזמנו חזרו גאוני צפת בחברת גאוני ע"ק ת"ז וחידשו תוקף הסכמה זו וקבלתה דלא יאמר אדם לחבירו קים לי נגד שום אחד מהנו^[כג], וכן היה נזהר ומוהיר בדבר זה גלוי ומפורסם לרבים. אלא שבגעונותינו כשרבו בעלי הוראה בנפש רחבת ידים פשו להו פוכא המורים כסברת היחיד מהפוסקים האחרונים כיון שהוכא בדפוס, כי באמת עונשיה מסתייה אם יבטל דברי אחד מעמודי ההוראה הנו' על פי סברת היחיד. אם לא שהיחיד הזה יהיה מפורסם בדבריו וראיותיו שכל חכמי הדור יסכימו כמותו מחמת עומק פלפולו וראיותיו כי היכי דלימטייה שיבא מכשורא עכ"ל ח"א סימן קפ"ב:

ובס' הדורות דף נ"ד סוף ע"ב כתוב, העיד הרמב"ן באגרת החמדה שחיבר שבכל ארצות תימן התקינו והיו אומרים בקדיש בחייכון וכיומיכון ובחיי דמרנא. הרמב"ם וכו' ע"ש^[כד]. ובספר מטה יוסף ח"ב ח"ד סי' א' האריך בענין שנוי המנהגים והעלה וז"ל, הכלל העולה מדברינו שהאשכנזים הבאים לדור כמצרים ובכל גלילות הספרדים והם מחמירים בפסח כפי מנהג מקומותיהם, צריך שיודיעום שהספרדים הם מקילים כדבר. ואם כה יאמר שמה שהיה נהוג להתמיר הוא משום שהיה חושש לסברת הרמב"ם ושאר פוסקים דס"ל דחזור ונעור, אין לו להקל ואף אם נשאל אין מתירין לו דאין לו התרה לעולם שהרי הוא עליו כאיסור תורה, ואף הרא"ש וסיעתו מודים בזה דאין לו התרה וכו' עש"ב:

(ה)

מענתה מי יערב אל לבו לפרוץ גדרן שליראשונים ע"ה אשר נתיסד ע"פ כמה מרבנותא. יעמדו נא ויוכיחו מאי שנא ממלח ותבלין שנשחטו קודם פסח ונשאר מהם בעין, שגונוים אותו במקום מוצנע. ואע"פ שהדבר

נוה צדיק

[כ] בדפוסים שלפנינו הוא בחלק א': [כא] צ"ל הגבינה: [כב] עיין מה שכתבנו במכוא הספר פרק ו' אות כ"ה: [כג] בענין קים לי, עיין עוד לעיל סימן קמ"ה ובהערה ח' שם: [כד] בענין הרמב"ם מאריה דאתרין, עיין עוד לרבהמ"ח לעיל סימן קל"ה ד"ה הנה נא (אות ג'), ובח"א סימנים ג"ח ס"ט קנ"ה, ולקמן סימנים רנ"א קס"ב (וז"ל ואע"ג דאין לנו לזוז מדברי רמב"ם וכו'), וח"ג סס"י רנ"ה:

מצוה לקיים דברי המת, אפי' בריא שצוה ומת. והוא שנתנו עכשיו לשליש לשם כך ע"כ. וכ"כ עוד בסימן ר"ן סעיף כ"ג. ובלאו הכי אין בזה משום מצוה לקיים דברי המת כמ"ש ג"כ רמ"א בהג"ה סימן רמ"ב^[1]. ונראה פשוט דהאי דקאמר והוא שנתנו לשליש לשם כך, כבריא איירי, אבל שכיב מרע דבריו ככתובין וכמסורין דמו^[2]:

★

ובקניית מתנה בקרקעות. אם הוא שכיב מרע נקנה באמירה, שלכך אמרו דברי ש"מ ככתובים וכמסורים דמו. פירוש, ככתובים בקרקע וכמסורין במטלטלין, כמ"ש מהרי"קו שורש צ"ד וסמ"ע ריש סימן ר"ן. אמנם כבריא בעי כתיבת שמר ויגיע השמר לידו מחיים, או שיקנה בקנין סודר, עיין סימן רנ"ז בהג"ה ס"ז. ועיין בספר בני אהרן סי' ע"ו שהאריך לרחות דברי הר"א ששון סימן קנ"ב ולחזק דברי מהרי"ב"ל שפסק דגם מתנה מהיום ולאחר מיתה בעי קנין, ע"ש ראיות חזקות בשם מהר"ם פאדובה. וכ"כ בספר דברי ריבות סימן ת"ד ובהרי"ט ח"מ סימן ס"ו כאורך, שהרי מעם מתנת ש"מ דמהניא בלא קנין הוא משום שלא חטרף דעתו, משא"כ כבריא. ובסימן ר"ן סעיף ט'. והתא דסי' רנ"ח שמר מתנה שכתוב בה שיקנה שדה פלונית לאחר מיתה, בין שהיה בשמר קנין בין שלא היה בו קנין, כיון שכתוב בו זמן קנה וכו', מיירי בהגיע השמר לידו וכדלעיל סי' רנ"ט ס"ט. וכן פי' הטור והסמ"ע ז"ל משום דאין שמר לאחר מיתה:

ומזה נפשטה השאלה השנית ששאלת, שכיב מרע שאמר מהיום ולאחר מיתה אם דינו כבריא וצריך קנין, שהדבר פשוט שכל האומר מהיום או מעכשו דדינו כבריא. וכן מבואר בש"ע בסי' ר"ן ס"ג וז"ל, ש"מ שהקדיש כל נכסיו ולא שייר כלום וכו' אם עמד חוזר וכו', וכתב סמוך לזה בסעיף ד' אין כל הדברים אלו אמורים אלא

בנותן כל נכסיו ולא שייר, אבל שייר כלום שלא נתן דינו כמתנת בריא שאינה נקנית אלא בקנין וכו' ע"ש. ובסעיף ט' כתב הא דבעי קנין במקצת דוקא בסתם, אבל אם נתן מקצת בפירוש כמתנת ש"מ א"צ קנין וכו', וכן אם כתב כל נכסיו ומפרש שנתן הכל מעכשו והקנה לו מחיים הרי היא כשאר מתנת בריא שאם הגיע השמר ליד המקבל או שקנו מידו קנה וכו'. ועיין בהג"ה שם ומ"ש עליו סמ"ע ז"ל ועיין מהרי"ט ח"מ סי' ס"ז:

סימן קו

בהא דכתב הש"ע סי' קפ"ח סעודה ג' בשבת דינה כר"ח

כתב מר"ן הש"ע סי' קפ"ח^[א] וז"ל, סעודה ג' בשבת דינה כר"ח עכ"ל. וצ"ע דהא קיימא לן כמאן דאמר דסעודה ג' בעיא פת. וראיתי בטור שהביא פלוגתא בזה, דלמ"ד בעיא פת א"כ דינה שוה לשתי סעודות, ולמ"ד דיוצא במיני תרגימה דינה כר"ח ע"ש. וצ"ע למה פסק מר"ן לקולא, דהא הוא גופיה בסי' רצ"א^[ב] פסק כדעת האומרים דבעיא פת. וראיתי במ"א וט"ז שתירצו דמר"ן פסק לחומרא שלא לחזור כיון שהיא מחלוקת פוסקים ע"ש:

ואכתי לא ניחא לי. שהרי הרמב"ם בפרק ל'^[ג] כתב וז"ל, חייב אדם לאכול ג' סעודות בשבת א' ערבית וא' שחרית וא' מנחה עכ"ל. הרי דחייב שלשתן שוה ולא קמפליג ביניהו. וכ"כ הרב המגיד שכן דעת ר"ת ושכן נראה מדברי רבינו ע"ש. וכתב רבי' ב"י בסימן רצ"א שהרא"ש בפרק הישן ופרק בתרא דיומא דחה ראיות האומרים דיוצא במיני תרגימא, וסמ"ג בסימן כ"ז כתב דבכל ג' סעודות צריך פת ע"ש. ותמיה אני למה לא הזכיר סברת הרמב"ם דקאי ג"כ בשמט הרא"ש. גם

גוה צדיק

מ"ד האריך להקשות על דברי הראח"ן אלו ע"ש: [1] נראה שצ"ל רנ"ב (סעיף ב'): [2] וכן מבואר בכ"י שם סימן רנ"ב, ובהגהות דרישה ופרישה, וסיימו דליכא מאן דפליג בהא:

קו. תורת חכם ל"ז. עוקנת המלך, כהמ"ז י"ח:

[א] סעיף ח' באו"ח, בעניין אם טעה ולא הזכיר בכרכת המזון רצה והחליצו ע"ש: [ב] סעיף ה': [ג] מהלכות שבת ה"ט:

סימן קז

בספר באר הגולה לא ציין רק הרא"ש וסמ"ג. ואי משום
 דבסמ"ג הזכיר פת. אין זה כלום, דפשיטא הוא, ולזה לא
 הוצרך הרמב"ם להזכיר פת בכולהו סעודתי. וא"כ זכינו
 לדין שהרמב"ם והרא"ש בשיטה אחת קיימי, והיה
 לו לרבינו הב"י לפסוק היכא דטעה ולא הזכיר רצה
 בסעודה ג' לחזור. כי כך היא המדה היכא דשנים מג'
 עמודי ההוראה מסכימים לדעת אחת לפסוק כמותם
 אפילו בספק ברכות, כמ"ש הכאר היטב סי' ט'^[ד] משם
 שבות יעקב שכן פסק הרב"י עצמו סי' ט' לענין טלית
 של'פשתן. גם בסימן קי"ח פסק כן לענין ברכת השיבה
 לחזור כסברת הרי"ף^[ה] והרמב"ם^[ו]. גם בסימן רי"ג^[ז]
 פסק כדעת הרא"ש ורמב"ם לברך עצי בשמים על מי
 הורד היפך דעת הראב"ד ור"י דסוברים לברך מיני בשמים,
 וכתב שם רבינו יונה דכיון דספק הוי מברך מיני בשמים,
 וכתב עליו הב"י כיון דרמב"ם ורא"ש מסכימים לדעת
 אחת הכי נקימין ע"ש:

הרי לך דאפי' בספק ברכות, כששנים מסכימים לדעת
 אחת כן יש לפסוק. דכפי הנראה הי"ל לפסוק
 כהראב"ד דממה נפשך כפי סברתו היה יוצא גם לדעת
 הרמב"ם, משא"כ לסברת רמב"ם אין יוצא לדעת
 הרא"ש^[ח], ואדרבה לדעת^[ט] הראב"ד ברכה לכמלה הויא,
 ואפ"ה לא חש לה. א"כ ה"ג בענין סעודה ג' היה לו
 לפסוק לחזור^[י]:

ולדעתי הדיומ דפשוט הוא כפי כללא שלימדנו הרב"י.
 אלא כיון דנפק מפומיה דהב"י ז"ל מי ידים
 ראשו לפסוק היפך דעתו ז"ל^[יא]:

בהא דאמרו ממלאה אשה קדרה בשר אם הוא
דוקא בחד טרחא וחילוקי דינים, ולענין הלחוח
נשאלתי כתיבא דממלאה אשה קדרה בשר אע"פ
 שאינה צריכה אלא לחתיכה אחת. אם
 דוקא בחד טירחא דהיינו בפעם אחת, אבל להוסיף
 מעתה לתוך הקדרה יותר על מה שצריכה לא. או אם
 ה"ה להוסיף על מה שצריכה:

תשובה: כביצה דף י"ז ע"א איתא, ת"ר אין אופין
 מי"ט לחבירו. באמת אמרו ממלאה אשה
 קדרה בשר אע"פ שאינה צריכה אלא לחתיכה אחת.
 ממלא נחתום חבית שלימים אע"פ שאינו צריך אלא
 לקיתון אחד. אבל לאפות לא יאפה אלא מה שצריך לו.
 ר"ש בן אלעזר אומר אף ממלאה האשה את התנור פת,
 מפני שהפת נאפה יפה בשעה שהתנור מלא. אמר רבא
 הלכה כרשב"א עכ"ל הגמ'. ופרש"י ממלאה אשה וכו',
 דבחד טרחא סגי וכן בנחתום גבי מלוי ע"כ. וכ"כ הר"ן
 ז"ל:

וכתב הטור כסי' תק"ג וז"ל, ממלאה אשה הקדרה
 מבשר אע"פ שאינה צריכה אלא לחתיכה אחת,
 מפני שהתבשיל מתקן יותר כשיש הרבה בקדרה. וי"א
 דאפי' אמרה בפירוש שהיא רוצה אותה לצורך מחר שהוא
 מותר, ויש אוסרין. ונראה שהוא מותר, כיון דטעם ההיתר
 מפני שהתוספת גורם טעם בתבשיל, א"כ אפי' פירשה
 בפירוש נמו מותר. וכתב ב"י שכדעת הטור כתב ג"כ הרב
 המגיד בשם הרשב"א ז"ל מטעם כדי לאכול משמנים.

נוה צדיק

[ד] סק"ו: [ה] עיין מה שכתבנו בבארות משה על פסקי מהרי"ץ הלכות ראש השנה. ויה"ר שנוכה להוציא לאור בקרוב: [ו] עיין
 לרבהמ"ח בעץ חיים ח"ג דף פ' ע"א מה שכתב בזה: [ז] סעיף ג': [ח] צ"ל הראב"ד. ועיין בהערה הבאה: [ט] חיכות
 אלו [מחיכות רמב"ם אין וכו' ער חיכת לדעת] אין להם מובן, ואולי נכתבו בטעות (הרשי"ה). אמנם כתי"ק של'רבהמ"ח איתניהו,
 וניחא שפיר לפי מה שהגהנו בהערה הקודמת: [י] כיו"ב כתב רבהמ"ח בעץ חיים ח"ב דף ח' ע"א לענין ברכה על ארבעה
 כוסות שכליל הסדר (ושם תירץ דעת מרן שלא העלה כן בש"ע אלא מפני שבמקומותיהם נהגו כסברא זו ע"ש). וכ"כ עוד שם דף
 י"א ע"ב לענין ברכה על דבר שטבולו במשקה ע"ש. וכן נזכר בקיצור בדברי רבהמ"ח לקמן סימן קל"ה ד"ה אלא דרואה אני וכו'
 גם יש לי ראייה וכו': [יא] וע"ע כף החיים או"ח סימן קכ"ח ס"ק ט"ל. ולקמן ח"ג סימן רנ"ב העלה רבהמ"ח דהמנהג לברך
 שבע ברכות לחתן בסעודה שלישית בשבת אף דליכא פנים חדשות, דסעודה שלישית נמי לא סגי בלא פת, ודלא כהש"ע
 אבה"ע סימן ס"ב ס"ח ע"ש. וכ"כ בספרו עץ חיים ח"א דף קע"א ע"א. וע"ע מה שכתב שם דף קמ"ז ע"א. ועיין עוד שושנת המלך
 ובדברינו שם:

קז. תורת חכם לז"ה לז"ו. שושנת המלך, יוס עוז י"ז. פסקי מהרי"ץ ח"ה, יו"ט ע"ז, דף מ"ג-נ"א:

(א) רשימת מנהגים בהרמב"ם,

דלא כמהר"י קארו

בשורת פעולת צדיק

חלק ראשון

(א) בסימן ה' כתב, דאפ"י שהב"י כתב דנחג עלמא כרמב"ן ורשב"א רי"ן שלא לאכול עם אשתו גדה על שלחן אחד א"כ יש חפס בין קערה שלה לקערה שלו, וכ"כ בש"ע סימן קצ"ה. מ"מ אנו נהיגין לאכול בשלחן אחד כל אחד בקערה שלו, או מטעם שסומכים על דעת הרמב"ם דס"ל דליכא איסורא אלא בקערה אחת, או מטעם שכתב הרא"ש דבשולחנות גדולים שלנו אין לחוש וכו'.

(א*) עוד שם, בש"ע פסק דלא תמוג נדה הכוס בפניו א"כ תעשה שום היכר כגון שתניחנו ביד שמאל וכו'. אבל לדעת הרמב"ם אין צריך שום שינוי וסגי במה שאינה נותנת בידו ממש. וכתב מהר"י"ן שם שכן המנהג אצלנו ושראה כמה גדולים נוהגים כן עכ"ל [ועיין במאמרנו "שיטת מהר"י"ן בפסקיו שנספר שערי טהרה", הנספח לקדושת ישראל מהדורא בתרא דף נ"ג].

(ב) בסימן נ"ב-יכתב, דלדעת מרן שכשמת לו מת בגרל נוהג דברים שבצנעא, ה"ז דמתעסקים לנתנו בדברים (והיינו כדרך שאומרים לו בחול תנחמו מן השמים). אבל לספרת הרמב"ם דאינו נוהג אבילות אפילו בדברים שבצנעא, א"כ אין מנחמין במועד כלל, וכן המנהג כשקוברים בתוך הרגל או אפילו ביו"ט א' או ב' שמתמין בשורה ושוב אין מנחמין כלל עד לאחר הרגל. וע"ע ח"ב סימן ר"ד:

[אגב, אעתיק מה שמצאתי כתוב בקובץ כת"י של היב"ע זצ"ל (ובספר סמא דחיי לזרח מחפזין נגאר זצ"ל העתיקו בקצת שניונים ע"ש עמ' ס"ז) ח"ל, אם אירע מת בחזמה"ע עומדים בשורה ואומ' קדיש כדרכן בחול ומנחמין האבל והולכים לבתיהם לשלום. רמב"ם ח"ל בפ"א מולכות אבל. וכ"ה מנהגינו. הוא לך מעשה שאירע בע"ת צנעא יע"א בימי מהר"ר יהודה עדר זתע"א שעשה מעשה הוא בעצמו בחזמה"ע, ושמע ליות שפתים התלשות כי טעה

לפי שני רבות יצאתי לחפשי לברר שאלה יסודות וזו מתוך ספיר רבני תמן וחשובותיהם בדפוס ובתי, ובפרט מהנך חיבוריו של גאון עזיני מהר"י"ן זצוק"ל עמוד ההדואה והמנהגים, אשר מי כמוהו מורה. וערכתי רשימה מסודרת מכל הענינים השייכים לזה. הכללת תמצית הדברים הנוגעים לשאלתא דידן, והתמצאה העולה ממנה היא שאמנם הרבה מאד ענינים הנהוגים אצלנו הם על פי דעת רבינו הרמב"ם במשנה תורה. רשומים בו ומיוסדים עליו (והוא גופיה על פי הרי"ף, ולמעלה בקודש גאוני בכל וגם ספר) אבל בענינים שאין ידוע בהם מנהג למיעוט מציאותם נחקקו להכרעת חכם, תורה בהן מהר"י"ן בפה מלא כדעת מרן דלא בהרמב"ם:

קונטרסים כללי מהר"י"ן

כבר לפני שנים רבות יצאתי לחפשי לברר שאלה יסודות וזו מתוך ספיר רבני תמן וחשובותיהם בדפוס ובתי, ובפרט מהנך חיבוריו של גאון עזיני מהר"י"ן זצוק"ל עמוד ההדואה והמנהגים, אשר מי כמוהו מורה. וערכתי רשימה מסודרת מכל הענינים השייכים לזה. הכללת תמצית הדברים הנוגעים לשאלתא דידן, והתמצאה העולה ממנה היא שאמנם הרבה מאד ענינים הנהוגים אצלנו הם על פי דעת רבינו הרמב"ם במשנה תורה. רשומים בו ומיוסדים עליו (והוא גופיה על פי הרי"ף, ולמעלה בקודש גאוני בכל וגם ספר) אבל בענינים שאין ידוע בהם מנהג למיעוט מציאותם נחקקו להכרעת חכם, תורה בהן מהר"י"ן בפה מלא כדעת מרן דלא בהרמב"ם:

בדור נשאו זה ייעודי לשער אחד מתוך קונטרסים כללי מהר"י"ן שברעתי לסדר ולהוציא לאור בע"ה, הכולל גם כן שערם נוספים כגון כללים בתלמוד, כללים בפוסקים וכו"צ, הכולל גם כן שערם אחת המה ואחת המה בספרי מהר"י"ן, והמתנתו עד שישלמו אצלו הרבה פרטים השייכים בעיקר לשערים הנוספים. אלא שבכשיו ראיתי שדבר זה נחזק ורבים הם הדורשים אותו, מה גם שפעמים רבות הזכרתי וציינתי לשם כספרים שהדפסתי בשנים האחרונות המענינים מבקשים מים ואין, על כן אמרתי אין לחמוץ את השעה אף על פי שהזמן קצר, ואמסור להדפסה מן הבא בידי חלקים המוכנים מתוך שער זה:

וממילא יש להבין כי מה שכתב הנוסח"ר יעקב ספיר כספר אבן ספיר (סימן ט"ז) שבתומן פוסקים ריניהם ומנהגיהם רק על פי דעת הרמב"ם לא יסודו ממנו בין לקולא בין לחומרא, כי רק אותו קיבלו עליהם למורה ודין עכ"ל, וכ"כ עוד שם בחלק ב' דף שכל דין ומנהג אשר הרמב"ם ד"ל לא הזכירו, גם הם לא קיבלוהו ע"ש, דברים אלו נאמרו מקופיא ולפום רהטא, שבאשר השהו מנהגים שאצל האשכנזים והספרדים שאין התייחסו עושים אותם, עלה בידו שהטעם לפי שאינם מוכרים ברמב"ם. אבל לו היה ברזק בזה, ממהגים שהתייחסו עושים ואינם ברמב"ם (מלבד מה שג' בחבורי מהר"י"ן כדלקמן, עוד יש רבים מאד היודעים לנו בארחת חיינו גם אנחנו גם אבותינו גע"ג), היה מנחין שאין הדבר מדייק כלל. כמו כן דברי הרע"מ קורח בספרת תנח"ך ע"ש שהרמב"ם הוא עמוד התורה בתימן מלבד מנהגים ספרדים שמנאם שם, אחר המחילה אלו הם דברים שאין להם יסוד:

כד

תורתם. מבטא שפתם.

היהודים בכל הארץ הזאת רובם ככולם אינם ערומים מתורה. מבינים במקרא ויודעים בהלכות ואגדות אומרים בזהר ועוסקים בקבלה ונוטריקון וגימטריאות. אבל בתלמוד ועיון בפוסקים מעט מזעיר. אחד מני אלף יודע צורת התלמוד כי אינו נמצא בארץ (זולת ספרי עין יעקב אשר מקרוב באו) גם עתותיהם טפחות באין להם עתים קבועות לעיין ולפלפל, ספרי הדפוס יקר בארץ הזאת כי לא יבואו רק לעתים רחוקות אבל מלאכת הכתיבה בזול. ויש בניהם סופרים מהירים אבל לא נאים. ותנ"ך כ"י יראו תאד (כתר) (ראה מה שכתבנו על זה למעלה במצרים) הישנים מדויקים מאד ולא החדשים (ראה הלאה). פה ראיתי מוכרים תפילין על רצועות בשמינית השקל (שפאניס טאהליר) אבל אינם מעשי אומן כי לא ידעו ובכלל יש כמה שאין להם תפילין מדלית איסר. עיקר למודם הוא בספר הי"ד להרב משה בן מימון ז"ל ופוסקים דיניהם ומנהגיהם רק על פי דעת הרב משה בן מימון ז"ל ולא יסורו ממנו בין לקולא בין לחומרא כי רק אותו קבלו עליהם למורה ודיין. הם אומרים שקודם הרב משה בן מימון היו פוסקים דיניהם רק מהתלמוד ועל פי קבלתם ואחרי ששלח להם הרב משה בן מימון אגרת תימן הידוע עם ספרו הי"ד הלכו אנשים חכמים מהם למצרים לנסותו וראו ושמעו גדול חכמתו וחסידותו קבלוהו עליהם ועל זרעם לרב ומורה צדק לפסוק בכל מקום הלכה כמותו. וידוע שהיו אומרים בקדיש ובחיי רבנא משה בר מיימון. ועד היום הזה רוב למודם רק בספר הי"ד ולכן אין להם יד ושם בתלמוד ופוסקים אחרים. כן אין אתם סדר העיון והפלפול לעומקא דדינא רק מקופיא רואים הלכה למעשה ודיו. הם מחזיקים מאד בתרגום הערבי של רבינו סעדיה גאון ז"ל ובפירושו ואומרים שהיה אצלם או משלהם. והגם כי ידענו מסופרי קורא דורות מראש הרב סעדיה גאון ז"ל היה ממצרים וכן נקרא אל פיומי היא העיר פיום הנודעת עד היום במצרים עליונה (ראה שם) אבל גם באגרת תימן להרב משה בן מימון בראשיתו כתוב "לכבוד גדול וקדוש מר ורב יעקב כולי בן כבוד מר ורב נתנאל ז"ל בן אלפיומי". ויכול להיות שבעת הורד על ידי המחלוקת עם בן זכאי הלך מבבל לתימן או אחד הלך לשם כי נתפשט שם תפשיר ערבי שלו בכל בתי ספר וגדול שמו מאד בכל המדינה.

הישמעאלים פה אינם אוכלים משחיטת יהודי (אף לא יגעו בכליהם לשתות וכי יבא גוי לבית יהודי וירצה לשתות קאהווא כי חוק הוא להם לאכול ולשתות מיהודי המתוק לחכם יש לכל אחד מוכן בילקוטו כלי שתיה ואכילה משלו) וכל בהמה אשר ישחט מיהודי אם יטרף לכלב ישליכו כי לא ימכר לנכרי. על כן המה מקילים מאד במיעוק הסרכות ושאר בדיקות פנים ושברים ומקלו יגיד לו. ואף כי הבשר בזול אבל הכסף ביוקר ועל המקום הזה יפה שיערו הפסד מרובה בכבוד עוף. בעירות הקטנות

ולבנים ברשיום שישב שמה כמו מושל (כי מלפנים לא הניחו לבנות בנין אבנים בעיר היהודים שהוא חוץ לחומת המבצר מפני פחד האויב אשר יבא להלחם בעיר ולא יהיה להם הבנינים למגדלים להלחם בעיר וכל היושבים מחוץ לעיר היו דרים (וגם היום) בבתי צריפים. ראה למעלה ים סוף). והוא בנה שם בית הכנסת בנין אבנים חזק לתלפיות נגד מגדל המבצר ועודה שם עד היום הזה (ראה הלאה מוכא). ועם כל טובותיו אשר עשה לישראל ולהגוים ורוב גדלו והצלחתו לא הניח יתרון לבניו ונהפך עליהם הגלגל. ואני ראיתי מבני בניו מבקשים לחם. וגם את התנ"ך היקר סגולת מלכים בכתב יד נפלא על קלף שהביא אתו ממצרים או מפרס (אדבר עוד ממנו במקום אחר) גם אותו מכרו בני בניו בעניותם. ולפי מה שמצאתי כתוב על התנ"ך שפטתי שחי לפני מאתיים שנה. וזאת היא.

"נחלתי מאבי אבי זקני זצ"ל אני הצעיר אהרן בן יחיא שלום אהרן הכהן עראקי יש"ל ראשי תיבות יהי שמו לעולם. (והיה זה אהרן דור רביעי לאהרן הראשון רוצה לומר אהרן בן יחיא בן שלום בן אהרן כידוע במנהגם) ולמטה מזה כתוב בערבי בזה הלשון "אתנקל (נעתק מרשות לרשות) לעבד ה' לדוד בן סעיד אל צארום ישמרו צורו ויחיהו ובידה (ובידו) שטר מכירה מן אלבאעיעין (מהמוכרים) אברהם ודוד עיאל (בני) הרון בן יחיא אלא אברהם אל מנזלי מעשה בית דין ישמרם צורם ויחיהם ומן אל מנזלי אלא דוד אל צארום בחדש חשן בק"ו ועל זה אנו מעידים להחזיקו ביד דאוד אל צארום והכל שריר וקים הצעיר יחיא בן יוסף...יחיא בן יודה בטדי ישמרהו צורו ויחיהו. והנה הסימן בק"ו הוא שני אלפים ומאה ושבעה לשטרות למנינם שהיה ה' תקנ"ו לבריאת עולם. והיה זה דוד הקונה האחרון כמו דור שביעי למארי אהרן הראשון שבא לצנעא. ואני קניתי זה התנ"ך מבני בניו של דוד אל צארום ששם יוסף ומשה ישמרם צורם ויחיים. וענין התנ"ך הזה תארו וכתיבתו וזמנו והנרשם עליו על החדשות והחילופין והמסרות לכל הלכותיו יחדתי לו חדר לבדו. וברצות ה' אוציאו לאור ורבים יהנו מאורו.

גם הבית הכנסת של הנשיא וראש גולה מארי יחיא הלוי אל שיך זצ"ל גדולה ומפוארה מאד נקראת בית אל שיך ומשפחתו הם ממיוחסי העיר ונכבדיה. בבית הכנסת הזאת ראיתי תנ"ך מקרא גדולה מדפוס ראשון שנדפסה על קלף נאה ומהודר מאד. ← עוד בית כנסת גדולה ומפוארה של מארי יחיא צאליח זצ"ל. הוא היה פה רב ואב בית דין לגאון ולתפארת וכתב כמה ספרים ראיתים בכתב יד (כי אין דפוס בכל הארץ הזאת) שאלות ותשובות ופסקים על ארבעה טורים וחבור מיוחד על הלכות שחיטות וטריפות "זבחי תודה" ונתקבל הוראותיו בכל המדינה (כמרן בית יוסף והרב מ"א זצ"ל) והיה גדול בחכמת הקבלה ובעל מופת לרבים גם סופר מהיר ואומן היה. ראיתי ספר תורה ומגילות כתב ידו נחמד למראה. והיה גם מדקדק גדול ובעל מקרא ומסרה ותרגום בקי מאד בכל תנועה נקודה וקוץ כאשר ראיתי חבור בכתב ידו דקדוק והגהות בתנך ובתרגום יפה וברכה. ועשה גם פירוש על סדר התפלה של כל השנה.

יש לבאים לנהוג כמנהג העיר שבאו שם, שהרי סתם ולא חילק בין אם בני העיר שבאו שם מרובים מהם או מועטים מהם.

ואין לדחות ולומר דהני מילי לגבי ממון אבל באיסורא לא, דאדרבא אמרינן בריש פרק שור שנגח את הפרה (מג.) ובריש פרק המוכר פירות (נבג) דשמואל אמר כי אולינן בתר רובא באיסורא אבל בממונא המוציא מחבירו עליו הראיה, ורב דפליג עליה משמע דסבר דבין באיסורא בין בממונא אולינן בתר רובא. ואם כן כיון דהני רבוותא אולי בממון אחר הרוב לגבי מנהג המקומות, משמע ודאי דכל שכן הוא לענין איסורין שהולכין אחר הרוב כששני הכחות עדיין לא נקבעו במקום ההוא אלא כיחידים באים לדור שם. [היכא שקדמה קביעות כת אחת לחבירתה, אף על פי שהכת האחרונה מרובים מהקודמים, נראה דבטלים הם לגבי הראשונים, וכמו שדקדקתי מהגהות אשרי. וטעמא רבה איכא במילתא, דכיון דאלו

קדמו קביעותם בעיר, כל הבאים לדור שם טפלים הם להם. ובגדון שלפנינו עדיפא מינה, שבתחלה באו ספרדים ואשכנזים לדור בפליביני"א, והספרדים היו מרובים על האשכנזים, והיה לאשכנזים לנהוג כמנהג הספרדים בין להקל בין להחמיר, וכמו שהוכחתי, וכן עשו, הגם כי אח"כ באו עוד אשכנזים אחרים ונתוספו על הראשונים, לעולם הספרדים מרובים. ואפי' אם היו מתרבים האשכנזים על הספרדים, צריכים האשכנזים לנהוג כמנהג הספרדים, לפי שהאשכנזים הראשונים שבאו בטלו לגבי הספרדים ההם, והיו צריכים לנהוג כמנהגם, כמו שהוכחתי. א"כ הו"ל כולם כספרדים, וכל האשכנזים הבאים אח"כ בטלים לגבייהו. ותרע דהא רבי זירא דכי סליק אכל מוגרמתא דרב ושמואל, אם יעלו עוד אנשים מבלל ויתרבו על בני ארץ ישראל בצידוף רבי זירא, נצטרך לומר שיאסר גם רבי זירא לאוכלה, ומחזי כחוכא ואיטלולא, שבהיות רבי זירא בא"י קבוע היה מותר לאכול היום מוגרמתא

ג. כונתו לנמוקי יוסף והגהות אשרי הנ"ל דמיירי לענין ממון. וצ"ע א"כ מאי מייתי ממחלוקת רב ושמואל, דאדרבא קימ"ל כשמואל כהא. ונראה שכוונת מרן, דגם שמואל אינו חולק אלא משום דאיכא מוחזק, אבל בתקנות ממון דלא שייך מוחזק, ודאי גם שמואל מודה דאולי בתר רוב. ועי' מהרשד"ם חו"מ סי' שס"ט שכתב שאין ללמוד איסור מממון לענין חומרי מקום כו'. ע"ש. אבל הריב"ש סי' שצ"ט ד"ה וכן, כתב כו' מרן "אם באיסור כו' כל שכן בממון". ע"ש. ועי' בשו"ת הרא"ם סי' י"ז שכתב שלגבי ממון לא שייך כלל חומרי מקום כו' ופשיטא שיש ללכת אחר מנהג במדינה שנמצא בה. ע"ש. ובמהרש"ך ח"ב סי' כ"ז. ד. נראה דהיינו דוקא כשאין להם בתי דין גפורדים. או כשאין מדובר על מנהג שנקבע על ידי מרא

דאתרא, כדוגמת מקום שנהגו לפסוק הרמב"ם. [יעוי' בזה שו"ת הרשב"א ח"א סי' רנ"ג ותקרי לב או"ח סי' צ"ה]. ובה מיושב הא דלעיל סי' ל"ב ודדיני חליצה ויבום בשו"ת בית יוסף סי' ב'. ע"ש. ודוק. ובעיקר דברי מרן, עי' מהריב"ל ח"ג סי' י"ד שאם באים מגורשים רבים מערי אדום כו' לא אמרי' קמא קמא כטיל, והם מחויבים לקיים מה שנהגו אבותיהם לחומרא כו'. וההיא דחולין מיירי ביחיד או יחידים כו'. ע"ש. נראה שחולק בעיקר דברי מרן. ואפשר דמיירי דווקא כשבאו יחד והקימו בי"ד לעצמם. אלא שלשונו אינו מורה כן. ע"ש. ובריב"ש הנ"ל משמע קצת כמרן. וכן מבואר במהרשד"ם חו"ד סי' מ' ד"ה ועוד אני אומר, שהאונגרים שבאו לסופיאה הדין הוא שנגררים אחר מנהג אנשי המקום הראשונים. ע"ש.

סימן לא

למדנו רבינו, תולעת המשי מהו לספק להן העלין בשבת המוכנסין מבערב

תשובה. נראה לי דמותר לספק להם, דלא גריע מאוויזם ותרנגולים ויוני הרדסאות שמוזנתם עליך. וכן כתבתי בספר בית יוסף בטור א"ח סי' שכ"ד.

נאם הצעיר יוסף קארו

סימן לב

למדנו רבינו קהלות שנוהגים כהרמב"ם ז"ל, בקולותיו ובחומרותיו, דור אחר דור, מהו לכופף אותם לנהוג כהר"י, וזולתם מהאחרונים המביאים הסברות, או דילמא הזהירו מנהג אבותיכם. ואם רבו <במלכיות> רבים מהו.

תשובה. מי הוא זה אשר ערב אל לבו לגשת לכופף קהלות שנוהגים כהרמב"ם ז"ל לנהוג כשום אחד מן הפוסקים ראשונים ואחרונים [והא דאמרין בפ"ק דעירובין (ג) תני לעולם הלכה כבית הלל, והרוצה לעשות כבית שמאי עושה, כדברי ב"ה עושה, מקולי ב"ש ומקולי ב"ה רשע, מחומרי ב"ש ומחומרי ב"ה עליו הכתוב

א. ובשלחן ערוך שם סעי' י"ב.

א. ערכיסתאן הם מדינות הערכים כטורקיה, בבל, לבנון, ארם צובה, תימן וכו'. והמערכ הם מדינות מצרים, לוב, תוניס, אלג'יר ומרוקו, הנמצאות ממערב לארץ ישראל.

ב. הרמב"ם בהל' עכו"ם פ"ב הי"ד לכאורה פסק כאב"י, דגם בשתי בתי דינים בעיר אחת יש משום לא חתגודדו. ע"ש. אמנם בכסף משנה שם הביא מרן את תשובת הרד"ך המוזכרת כאן שכתב לפרש את דברי

אומר והכסיל בחשך הולך, אלא אי כב"ש כקוליהון וכחומריהון, אי כב"ה כקוליהון וכחומריהון. והלא דברים ק"ו, ומה אם ב"ש דאין הלכה כמותם, אמרו אי כב"ש כקוליהון וכחומריהון, [הרמב"ם ז"ל אשר הוא גדול → הפוסקים, וכל קהלות ארץ ישראל והאראביסטאן והמערכ"ם נוהגים על פיו, וקבלוהו עליהם לרבן, מי שינהוג כמוהו בקולותיו ובחומרותיו למה יכפוהו לזוז ממנו, ומה גם אם נהגו אבותיהם ואבות אבותיהם שאין לבניהם לנטות ימין ושמאל מהרמב"ם ז"ל, ואפי' רבו באותה העיר קהלות שנוהגים כהרא"ש וזולתו, אינם יכולים לכופף למעוט הקהלות שנוהגים כהרמב"ם ז"ל לנהוג כמותם. וליכא משום לא תתגודדו, דהואיל וכל קהל נוהג כמנהגו הראשון, הוה ליה כשתי בתי דינים בעיר אחת, וקי"ל כרבא דהיכא דאיכא שתי (דיינים) [בתי דינים] בעיר אחת אלו נוהגים לאסור ואלו נוהגים להתיר, אין כאן משום לא תתגודדו, כדאיתא פ"ק דיבמות (י"ה). וכל קהל וקהל כעיר בפני עצמו, שאין בני קהל אחד כופין לבני קהל אחר. וכ"כ מוהר"ר דוד כהן ז"ל בתשובותיו (סי' י"ג). והג"ל כתבתי.

הצעיר יוסף קארו

הרמב"ם באופן שסוכר כרבא, שבשתי בתי דינים ליכא משום לא תתגודדו, אלא אם כן בעקבות המחלוקת שבניהם נתפרדו ונעשו ב' בתי דינים. ע"ש. וצריך לומר שכאן סמך מרן על דברי הרד"ך הללו לדינא, הגם שכס"מ שם כתב שהוא דוחק. גם מהריב"ל ח"ג סי' י"ד ומהרשד"ם האו"ח סו"ס כ"ו וי"ד סי' מ' ומהר"י אדרכי סי' קס"ב הביאו דברי מהרד"ך בהסכמה. ע"ש. וקרוב לדברי רד"ך כתב מדנפשיה באהלי תם סי' קס"ח. ע"ש. וכבר בספר

הקלות פסח סימן תפח

עז.

באר הגולה

ד. משנה שם. ח. שם נ"א.
(ק"ק) חס דברי הרמב"ם בקרב
ח' מהלכות יום טוב ומה
שאר זמן וכן מי שדעתו לחור
הוא קלל לכל העניים ולמרו
הרמב"ם שם מפעשה דרבה
בר כו חנה שם כמו שהביא
הרב הפניני (ועין בבניית
הגדולה חלק א.) ט. משנה
שם נ"ה. י. ה"א ש"ש שם.
כ. שם משנה פ"ח כ"מ.

(טו) ובישוב (יז) מפני המחלוקת, "אכל עושה הוא (יח) במדבר, ונהולף" ממקום
שאין עושים למקום שעושין (יט) לא יעשה, ונותנים עליו חמרי מקום (ס) שיצא
משם (כ) * וחמרי מקום (ס) שהלך לשם, (כא) ואף על פי כן לא (י) יתראה בפניהם
שהוא בטל, מפני אסור לעולם אל ישנה אדם מפני המחלוקת. (כב) וכן מי שדעתו
לחור למקומו, נוהג כאנשי מקומו בין להקל בין להחמיר, (כג) והוא שלא
(כ) יתראה בפני אנשי המקום שהוא בו (כד) מפני המחלוקת: ה"א אפלו במקום
שנהגו לעשות, (כה) לא יתחיל בתחלת מלאכה בארבעה עשר אף על פי שהוא
יכול לגמרה קדם תצות, אלא שלשה אמינות בלבד הם שמתחילים בהם

באר היטב

(ט) שהלך. אף על פי שדעתו לחור, מפני המחלוקת: (י) יתראה. פרוש
כשנוהג חמרי מקום שיצא משם אל יתראה וכי: (יא) יתראה. משמע דקללא
הוא לכל מידי דאכילה ושאר דברים מותרין בענינה, חוץ ממלאכה דאי אפשר
לעשות בענינה לכן לא שרי אלא במדבר. ומשמע כר"ן דאם כהו אמרו
אוכל צורך לכסות בפניהם המאכל, אבל בפני תלמידי חכמים שיוצאים שנה
חלוי במנהג, אין צורך לכסותו ועין בסימן תצ"ו. ובכורה דעה סוף סימן פ"ג
והשוכן רש"י ומהר"ל חביב ז"ל, ומהר"ל פ"כ, הואיל דחוספות פסחים

הבאר שם דאם באיזה מקום נהגו אסור בדבר הפאנצ'ין ונתגרשו אותו הקהל
הוא בני אדם אחרים ונתישבו שם שמהגים לאכל הפאנצ'ין במדינתם, אין
הכבידים לנהג חמרי מקום שהלך לשם, כיון שנהבטל הקהל נהבטל מהגם
והנהל מעשה ראשו, עין שם. ועין מגן אברהם סוף סימן תצ"ג:
(ו) במדבר. כשידעתו לחור, ואם הוא ערן חוץ לתחום העיר, אפלו אין דעתו
לחור שרי, ר"ן. מגן אברהם: (ט) שיצא. שדעתו לחור, אבל אין דעתו לחור
נהג אפלו קצלי מקום שהלך לשם, ש"ס. עין בחק יעקב וד' אהרן:

משנה ברורה

(טו) בישוב. של (יז) ישאל, וכל שבא לתוך תחומו של אותו
המקום מקרי כא בישוב: (יז) מפני המחלוקת. ואפלו בענינא,
ומלאכה אי אפשר לעשות כל כך בענינא שלא יתודע:
(יח) במדבר. רוצה לומר, בשדה העיר חוץ לתחום, שאין אנשי
הישוב מצויין שם, כיון שדעתו לחור למקום הראשון שמקלין
שם: (יט) לא יעשה. זה מירי גם כן בדעתו לחור למקומו,
ועל כן לא נפקע מפני חמרי מקום שיצא משם, אבל בדעתו
להשמע כאן לעולם אין צורך להחמיר כמנהג מקומו שיצא
משם, ויכול להתנהג קצלי המקום שיושב ביניהם עכשיו, וכמו
שמוכח מדברי המחבר לקמן סימן תקע"ד: (כ) וחמרי מקום
שהלך לשם. ואף על פי שדעתו לחור, מפני המחלוקת וכנ"ל
כריש הפניני: (כא) ואף על פי כן לא יתראה וכי. קאי
אדחי דנותנין עליו חמרי מקום שיצא משם, לא יתראה וכי
וכל זמן שלא יראה הכר לפנייהם שהוא בטל מחמת אסור לא
יהיה שום מחלוקת דמימו אמרי מלאכה הוא דלית לה [אמרי]:
(כב) וכן וכי. הלשון מגמגם מאד, ודאי כל הפעוץ קאי
בדעתו לחור למקומו, וכמו שכתבנו, וכתבו האחרונים דקצור
לשון יש כאן, וחסר תבת כל, והפניה, דלאו דוקא במקום
שעושין מלאכה למקום שאין עושין, דהוא הדין בכל מנהג
שקמקום זה נוהגין פן ובמקום אחר נוהגין באופן אחר:
(כג) והוא שיצא יתראה וכי. כולל כזה שני ג'ני, א. היכי
דמנהג מקומו להקל ומקל, צריך לזהר על כל פנים שלא יתראה
בפני אנשי המקום דבר זה, וכנ"ל כריש הפניני, אלא דכונה לא
הצריך לצאח במדבר כמו כרישא לענין מקום שעושין מלאכה,
דשאני מלאכה דאי אפשר שלא יתודע לאנשי המקום כשיעשה
בעיר מה שאין כן בשארי מנהגים לא יתודע כשיעשה בענינה,
שלא יעשה כפרהסני. ב. היכי דמנהג מקומו להחמיר ומחמיר, צריך לזהר גם כן שלא יתראה בפניהם שהוא מחמיר, וכנ"ל לענין
מלאכה. אמנם היכי (יט) שאי אפשר לו שלא ירגישו בו שהוא
למקומו שמתחמיר, מפני המחלוקת. ודוקא אם הדבר הזה אינו
אסור מעקר הדין אלא שנהגו לאסור, אבל דבר שהוא אסור מצד
הדין (יט) אפלו אסור ורבנן, חס וחסלה לעבר מפני חשש איבה
ומחלוקת, ומוטב לסבל על עצמו קטטות ולא לעבר על דברי
סופרים, שהעובר על דברי סופרים ח"ב מיתה פירי שמים: (כד)
מפני המחלוקת. כתבו הפוסקים, דאם מנהג אנשי מקומו להקל,
יעשה כמנהגו בענינא ומצאוהו אנשי המקום שהוא בו עכשיו, צריך
להפסיק ממהנהגו שלא יכירו בו, מפני המחלוקת, אבל אם
מצאו תלמידי חכמים אין צורך להפסיק. ותלמידי חכמים יודע שנה
תלוי במנהג ואין כאן מחלוקת, ומכל מקום לבתחלה לא יעשה
כמנהגו אפלו בפני תלמידי חכמים: ה (כה) לא יתחיל וכי. רוצה לומר, (ס) אפלו אם ירצה לעשותם לצורך המועד, והא

באר היטב

ביורה דעה סוף סימן ר"ד, וכן הוא גם כן דעת החק יעקב והגר"א
שהרמב"ם יש לו שיטה אחרת בזה. ודלדידה הוהולף ממקום שעושין למקום
שאין עושין ואין דעתו לחור, אפלו הכי במדבר מחר, ודלדיהו אסור בזה,
ובדעתו לחור, ודלדיה מחר אפלו בישוב כל שהוא עושה בענינא, ולדידהו
אסור, אם לא במדבר דהינו חוץ לתחום העיר, וכן בהולף ממקום שאין
עושין למקום שעושין ואין דעתו לחור, אסור לדירה, דצריך לנהג כחמרי
המקום שיצא משם, ולדידהו מחר בזה. ומכל מקום לדינא פ"כ הש"ך שם
וכן החק יעקב וכן ראיתי בעוד איזה אחרונים דנקיטי בהחוספות והרא"ש,
ויכחו שפתם המחבר בסימן תצ"ו ובסימן תקע"ד ובכורה דעה בסוף סימן ר"ד,
ולכך הספריי דברי הפעוץ כפרוש הנגן אברהם, משום דעל כל פנים
להלכה נקיטי כותיה, אפלו הש"ך והחק יעקב:

* וחמרי מקום וכי. עין באחרונים שכתבו, דלא פקעי מנה חמרי מקום
שיצא משם אלא ברוקא אם למקום שבא שם יש מנהג קבוע
להפיר, אבל לא בעיר שאין בה מנהג קבוע. וכתבו עור, בקהלה שנתרבה
וניתישבה על ידי אנשים אחרים שנהגים היו להקל באיזה דבר במקומות
שכאל משם, אין מחזיבים גם עמה להחמיר, אף על פי שהעיר הנהרבה
האזת בשיבה היו נוהגין אנשיה להחמיר בדבר זה, מאחר שאנשיה כבר
והגרשו מנהג נהבטל מנהגם. ובפרי מגדים מסתפק אפלו בנושאר בה
קצח כיון שנתגרשו רבם, עין שם. ולענין דעמי בנושאר בה אפלו מעוט,
כל שיש ערן שם קהלה עליה, הכאים לשם מתחזיבים לנוג כמנהג
המקום הזה, דאין שער לקהלה, וכמו שמוכח מפרי חדש שמוכא לקמה,
לא לאפלו הכאים לחובה רבים מסנה, נטפלים המה להמעוט שבה, אם לא
שהקהלה החרשה מתנהגת בפני עצמה ואינה מתערבת עם הקהלה הנישנה
בעניניה. כמו שמצוי בקהלות הגדולות שנמצאים בהם כמה קהלות שכל
אתח מתנהגת כפי מנהג אבותיה מירוד דור, וכן מחפאך בספר פרי חדש,
ומבאר שם דקהלה שיש בה מנן מקרי קהלה והכאים לשם נטפלים,
ופשוט דקנחו שיש לה על כל פנים כל צרכי צבור כנהוג, דהינו פ"ח
הפנסת, ומחפלים בה בכל יום בצבור, ויש להם מורה צדק ומקנה

ועל כן לא החמיר עליו רק שלא יתראה בפני וכי, רוצה לומר,
שלא יעשה כפרהסני. ב. היכי דמנהג מקומו להחמיר ומחמיר, צריך לזהר גם כן שלא יתראה בפניהם שהוא מחמיר, וכנ"ל לענין
מלאכה. אמנם היכי (יט) שאי אפשר לו שלא ירגישו בו שהוא
למקומו שמתחמיר, מפני המחלוקת. ודוקא אם הדבר הזה אינו
אסור מעקר הדין אלא שנהגו לאסור, אבל דבר שהוא אסור מצד
הדין (יט) אפלו אסור ורבנן, חס וחסלה לעבר מפני חשש איבה
ומחלוקת, ומוטב לסבל על עצמו קטטות ולא לעבר על דברי
סופרים, שהעובר על דברי סופרים ח"ב מיתה פירי שמים: (כד)
מפני המחלוקת. כתבו הפוסקים, דאם מנהג אנשי מקומו להקל,
יעשה כמנהגו בענינא ומצאוהו אנשי המקום שהוא בו עכשיו, צריך
להפסיק ממהנהגו שלא יכירו בו, מפני המחלוקת, אבל אם
מצאו תלמידי חכמים אין צורך להפסיק. ותלמידי חכמים יודע שנה
תלוי במנהג ואין כאן מחלוקת, ומכל מקום לבתחלה לא יעשה
כמנהגו אפלו בפני תלמידי חכמים: ה (כה) לא יתחיל וכי. רוצה לומר, (ס) אפלו אם ירצה לעשותם לצורך המועד, והא

שער הציזן

ומתוך כזה קשיטת הפרישה: (יט) פרי חדש, וכן פ"כ הנ"ל וכן משמע ביורה
דעה סוף סימן ק"ב כה"ה: ה (ל) אמרי לפירוש הרמב"ם:

(י) מגן אברהם לקמן בסימן תצ"ו: (יא) זה יציר רק בשארי מנהגים אבל לא
לענין מלאכה, דשם יאמרו מלאכה הוא דלית לה דקמה בטלני איכא בשוקא.

הלכות פסח סימן תסח

במקום שנהגו לעשות, ועושין עד חצות (כו) ואלו הם, (יט) החיטים והספורים והפוכסין, אבל שאר אמוניות אם התחיל בהם (כז) קדם ארבעה עשר הוא שייגמר עד חצות. הג"ה. ויש מקלין לומר ששלושה אמוניות הנוקדים מתחילין ועושין עד חצות, (כח) אפלו במקום שנהגו שלא לעשות, (כט) ואם התחיל (ל) מבעוד יום (לא) בשאר אמונות והוא לצורך המועד (לב) עושין עד חצות, והכי נהוג (טו) בשם הרא"ש: ו (לג) מושיבין שובכים לתרנגולים בארבעה עשר, דהיינו (יג) לתקן מקום שיעמדו התרנגולים והתרנגולות: ו יתרנגולת שישבה על הביצים (לד) שלשה ימים או יותר (לה) ומתה, מושיבין אחרת תחתיה כדי (לו) שלא יפסידו הביצים: ח סורפין (פרוש, מוציאין במגרפה, והוא כלי מיוחד לקוף) וכל (לז) מתחת רגלי בהמה: ט * הוזבל שבהצר לא יוציאנו אלא יסלקנו לצדדיו, ואם נתרבה בהצר יוציאנו (יז) לאשפה: י * מוליכים ומביאים פלים מבית האמן כל היום אף על פי שאינם לצורך המועד. הג"ה. ונהגו (לח) שלא (טו) להקזו דם בשום ערב יום טוב, ואין לשנות (קל בו בשם מהר"י):

ל. טור בשם הרמב"ם כסוף הלכות יום טוב. מ. משנה שם ופרוש הרמב"ם בסוף הלכות יום טוב לפי גרסתו במבאר כבית יוסף כסימן תקל"ו. ג. שם הרמב"ם לפי פרשו שם בגמרא וקטו שקתב הבית יוסף שם. ס. משנה שם. ע. ברייתא שם ודומקמיה לה. וכו'. פ. משנה שם.

באר היטב

י"ד כתבו דכירושלים מסקרא לנהג אסור קלאכה בערב פסח שמתקבצים שם מקומות הממקדים, נהגו שלא לאכל בכיתו ריש"י פאנצין, צין מגן אכרע שדחה ראיה שלו, ומה שקתב המרדכי דבני גרמני"א צריכים להודיע לנו מנגז"א בדרגים שנהגו להקל, צין שם. ועין בחבורי, מנהג מדינה, פי שם יבוא איש איש על מקומו, ועין מן אברהם בארץ: ה (יז) החיטים, ויש פוסקים שגם הרצנין ככלל השלשה אמוניות, ומשום דאשכחן הטר לזה בחלו של מועד, חק וצק, צין שם: ו (יח) לתפוז, משמע אכל להושיב בתחלה על הביצים אסור, פן קתב הט"ו והפגן אכרעם, אלא אם פן שהוא בענין שנוקר בסטף שאחר זה, אכן לדעת רש"י מטר לתחלה להושיב על הביצים כ"י. צין שם. ועין בחוספוט יום טוב סוף פרק מקום שנהגו, וכן כתב הלבוש דמתר להושיב על הביצים לתחלה, ועין בטור ובית יוסף דכל הני דש"י, שרי כל היום ועין בחוספוט יום טוב סוף פרק מקום שנהגו, וכן כתב הלבוש דמתר להושיב על הביצים לתחלה אלו כ"י. ועין סימן תקל"ו: ט (יז) לאשפה. צין סימן תקל"ו סוף ג, וצריך לומר כ"י קיל מחל המועד. צין חק וצק: י (טו) דהיינו, דאימא סוף פרק י"ד דשבת, דבערב שבועות נפיק זיקא ודשמה טבות, ואי לא וקבילו

שערי השובה

ומהר"ל, ואפלו בגדיל בכל ערב שבת, צין שם כ"י, ועין לעיל סימן ר"ס לענין נטילה צדונים בערב שבת בחל המועד שנתכתי שם תשובה נהלת שכנה, והובא גם כן בקצרה לקמן בבאר היטב סימן תקל"ב, ובשבות וצקב סימן הנ"ל השיג עליו וכתב דאין דומה לטבילה דליקא מצוה בלי היא בערב שבת, וגם הציעה לענין נטילה דים ליכא, דאין מקפידין כל כך בצואה קצת שבין הצפרנים משבת לשבת, וכלא הכי יש מקליו לענין נטילה דים כ"י, וכל שכן במקום שאפשר לשלם על יד אינו יהודי, ואם אי אפשר מכל מקום אפשר לטל בגדי או בשני דקהאי גונא אף בחל המועד נראה דשרי, מקל מקום בטבילת מצוה אין לעשות פו, ועין סימן תקל"ב, ער כאן לשונו, ונראה דלענין צואה תחת הצפרנים, מחמת קפידא לנטילה דים: יכול לגמר הוצאה משם בלא נטילה הצפרנים:

משנה ברורה

דהזכר לעיל דבמקום שנהגו לעשות עושין, הינו לגמר מלאכות שהתחיל בהן מקדם, או דמיני בשלשה אמוניות, ודכנסים: (כו) ואילו הן החיטים וכו'. רוצה לומר (כז) אם הן לצורך יום טוב, ולא הקלו אלא באלו (כח) מפני שהעם צריכים להם הרבה: (כו) קדם וכו'. והוא שעושה (כט) אותן לצורך המועד: (כח) אפילו במקום וכו'. פרוש, מפני (כז) שהן צורך גודל למועד: (כט) ואם התחיל וכו'. רוצה לומר, ובשאר אמונות להתחיל אסור בכל גונו, כיון שהוא מקום שנהגו שלא לעשות, אלא דאם התחיל קדם יום י"ד מטר לגמר אם הוא לצורך המועד, וכל זה במקום שנהגו שלא לעשות, אבל במקום שנהגו

באר הגורף

וכדומה פנהג בכל קהלות ישראל, דאי לא הכי גם היא בעצמה נוספת לעניות הסמוכות לה פנהג. ועין עוד פרטי דינים הרבה בזה בפרו תדש יבתי אדם קלל כ"ז: * ט הוזבל שבהצר לא יוציאנו וכו'. צין בבאר הגורף שכתב, דלדעת הרמב"ם אין שיק דין זה רק בחלו של מועד, מה שאין פן כ"י ד אפלו אחר חצות מוציאין לאשפה בכל גונו, ולפי דבריו, גם הטרפנו חננאל שגרים בגמרא בגרסתו, דינא הכי. ונדע דמירושלמי מוכח דמן תרפת בודאי מטר להוציא לאשפה, והובא דבריו בפרוש רבנו חננאל, ובין אם נאמר דהירושלמי מני דוקא כ"י או אפלו בחל המועד, על כל פנים כ"י בודאי מטר, ולפי הנראה נעלם מהב"ח דברי הירושלמי הלז:

לעשות (כט) מטר, בין להתחיל בכל המלאכות בין לגמר לצורך המועד, ושללא לצורך המועד: (ל) מבעוד יום, הינו (טו) קדם הין של יום י"ד: (לא) בשאר אמונות, ורצנין הוא בכלל שאר אמונות לרב הפוסקים, וכל זה לעשות מנעלים תדשים, אבל לתקן המקדשים ליום טוב, לכלי צלמא שרי להתחיל ולתקן עד חצות ואחרונים: (לב) עושין עד חצות, ומכיון שהגיע חצות (ס) מחיב להפסיק באמצע מלאכה: ו (לג) מושיבין שובכין וכו'. ואפלו במקום שנהגו שלא לעשות, מטר להתחיל ולעשות כל אלו המלאכות [המוזכרות עד סוף הסימן] כל היום [אחרונים]: ז (לד) שלשה ימים וכו'. דבשלשה ימים (טו) נפסלין מאכילה לגמרי, ואיכא פסידא ובה אם לא יושיב אחרת תחתיה, אבל קדם לכו, שעדין ראויין קצת למי שדעתו יפה ואינו אסניס, לא מקלין להושיב עליהם תרנגולת: (לה) ומתה, וכל שכן אם ברתה, (נט) שמתזירין אותה למקומה: (לו) שלא יפסידו הביצים. מוכח מזה דלהושיב לתחלה תרנגולת על ביצים בערב פסח אסור אחר חצות, אכן כמה (ל) פוסקין מקלין בזה, ויש להקל (לא) לעת הצורך קצת, ולדעה זו, אם מתה מושיבין אחרת תחתיה יצא שר דשמו טבות, ואלו לא קבלו שלשה ימים: ח (לז) מתחת רגלי בהמה, ומשליכין אותו לדעתו לאשפה, ועין בב"ח דדעתו דווקא כשעומדת בהמה בעצה אבל כשעומדת ברפח אין מטר רק לסלק לצדדיו: י (לח) שלא להקזו, דבערב שבועות יצא שר דשמו טבות, ואלו לא קבלו ישראל את התורה הרי טבח להו לבשריהו ולידמיהו, ונזרו רבנן על כל ערב יום טוב משום ערב שבועות, ושדעפיין שקורין באנקע"ס או קע"פ ועצ"ו"י יש מתדיו, מלבד הושענא ובה שהוא יום הדיו, (לג) ועל כל פנים בערב שבועות יש לתקמיה, וכלילה שלפני ערב יום טוב מטר להקזו דם, חוץ מליל הושענא ובה. וערב יום טוב אחרון של פסח הכל מטר דאינו רגל בפני עצמו.

שער היציון

(כז) פשוט: (כח) פן מוכח ברא"ש: ז (כט) צין בגמרא: (כט) וקרא: (ל) רש"י ורא"ש ור"ן והטור ומהר"ם חלאנה, וכן העיקר הלבוש לדינא: (לא) אליה רבה ומביאו התיי אדם: (לג) כ"ח ואלה רבה: י (לג) חק וצק: ומי אדם: